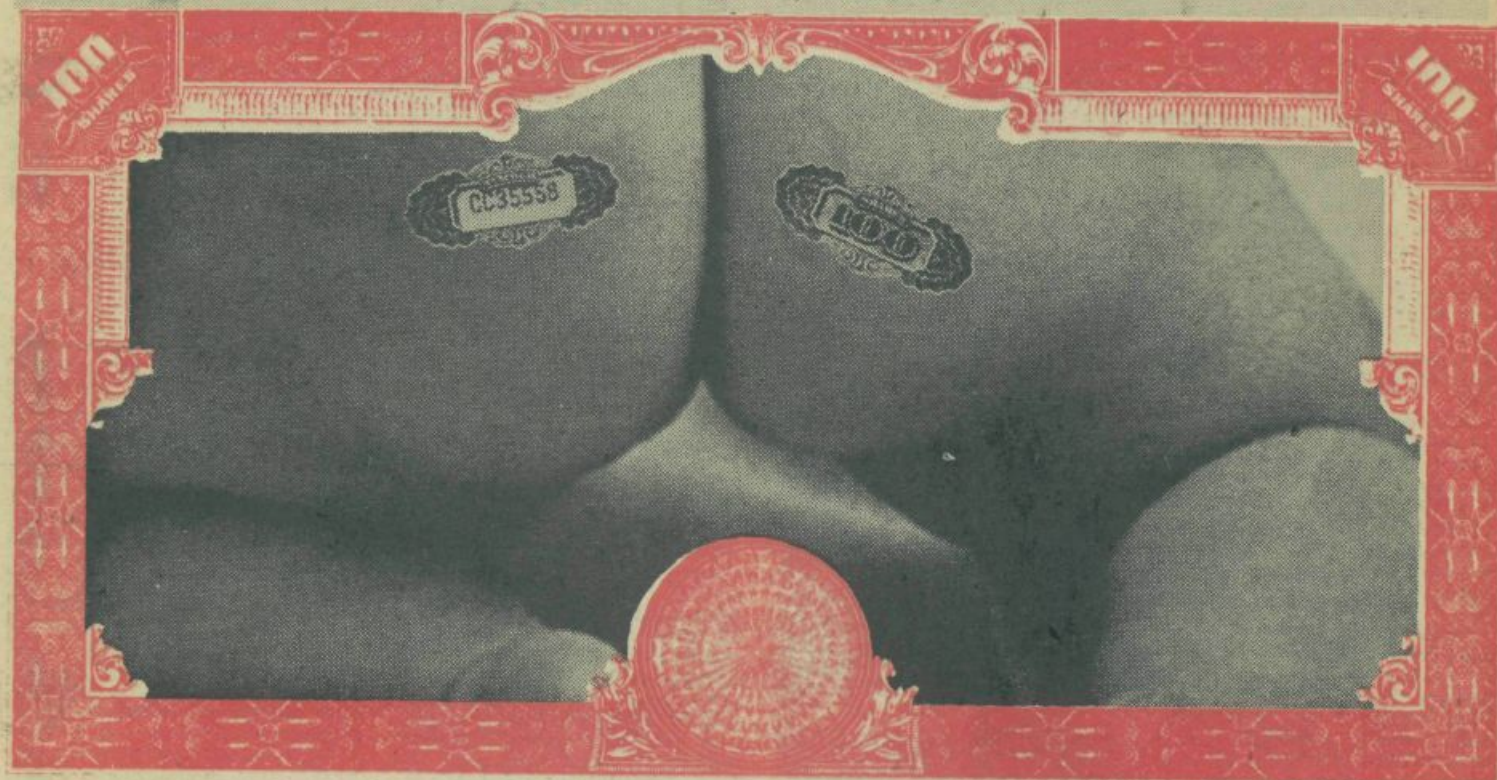

ŠTEVILKA... Ljubljana 22. JANUARA 19... 1 DINA...

Črne sobe

Problemi podnajemnikov so tako stari kot podnajemništvo samo. V zvezi z vprašanjem študentskega standarda se pri nas že leta pogovarjamo o dragih sobah, o oderuških cenah, o oddajanju sob kot sredstvu neupravičenega bogatenja... Vendar pri vsem tem nismo prišli niti za korak dalje, le cene podnajemniških sob rastejo. Že pred tremi leti se je slišalo, da se ustanavlja sindikat privatnih stanovalcev—študentov in da bo oddajanje sob kontrolirano ter posredovano prek študentske organizacije. O tem je marsikdo premišljal, toda brez pravega rezultata. Denarja za gradnjo novih študentskih blokov skoraj ni in vse polno je godrnjanja čez oderuške ljubljanske meščane, ki vam za veliko denarja malo muzike zagodejo. In na koncu je vsa ta štorija priljubljena tema mnogih naših novinarjev, ki pišejo fine stvari o neki ženski, ki oddaja vilo za petdeset bilijonov dinarjev na leto, in ki te štorije objavljajo v finih časopisih, toda ne na tisti strani, kjer lahko berete med oglasi, da nekdo ponuja aseksualnemu študentu, nekadilcu, nealkoholiku, nefreaku in sploh ne — sobo, ki je sicer v kleti, toda žarnica jo dobro osvetljuje, ki je sicer vlažna, toda ima poseben vhod čez vrt in skozi garažo, kjer sicer res smrdi po premogu, a stane le nekaj drobca ob malenkostnem predplačilu starega milijončka. In sicer zato ne med oglasi, da ne bi naši meščančki slučajno dobili moralnega mačka ob registriranju dveh tako nasprotnih sentimentov.

Naše podnajemništvo je poleg dealerskega poklica najdonosnejša podzemna ekonomija. Poleg tega pa je še izredno varen posel: ne more te prizadeti ne zaplemba „robe“ ne zapor. Če kdo preveč godrnja, ga vržeš čez prag in počakaš (ne dolgo) na novega, ki je pripravljen plačati še več kot prvi. Ko ti zamrznejo plačo in ko se poviša partijska članarina, žena pa mora delati abortus (ker ti je

počil preservativ: glej prejšnjo številko Tribune, prva stran spodaj!), tedaj priviješ na podnajemnika, da so časi pač težki in da je soba ta trenutek dražja za enega rdečega.

Za začetek lahko storimo vsaj nekaj. Zberimo podatke o tem, kakšno je pravzaprav stanje v izkoriščanju podnajemnikov. O tem, kako to izkoriščanje poteka, slišimo samo vice in pričevanja rekla—kazala.

Studentje, delavci, mladi pari! Vsi, ki ste podnajemniki in potisnjeni med izkoriščene! Vsi, ki nas pesti roka podzemlja! Tribune bo začela objavljati spisek ČRNIH SOB. Vaša naloga pri tej akciji je: — pošljite na naslov uredništva točne podatke o tem, koliko za sobo plačujete, koliko vas v sobi stanuje, kakšno (ne)ugodnost za ta denar prejimate, v katerem delu Ljubljane ali njene okolice stanujete, kaj je vaš stanodajalec po poklicu in kakšne dohodke ima (če ste že prodrli v to skrivnost), — da ste pri navajanju teh podatkov skrajno pošteni, saj bi bili v obratnem primeru rezultati takega spiska ravno tako nesmiselni kot prepričevanje vašega gospodarja, da vam zniža stanarino za jurja.

Lahko nam pošljete podatke o tem, kje ste nekoč stanovali in so vas hudo izkoriščali, toda v tem primeru navedite tudi datum, ko ste kapitalista zapustili. Če se res ne želite podpisati, pustite vsaj inicialke. Vendar vas prosimo za točne naslove. Uredništvo pa vam zagotavlja in prisega, da bodo vsi ti naslovi varno shranjeni v najtemnejšem kotu uredništva in da bomo nanje pazili kot na punčico svojega očesa. V seznamu ČRNIH SOB pa ne bomo navajali niti vaših inicialk.

ČAKAMO VAŠA PISMA. ZAPOLNITE ČRNI SPISEK! POVEJTE NA GLAS, KDO JE KDO!

REDAKCIJA TRIBUNE

Pred seboj imate nekoliko spremenjeno Tribuno. Uredništvo se je namreč odločilo za menjati tiskarno. Prvi razlog so skoraj za polovico nižje cene, drugi krajši čas tiskanja, tretji bolj profesionalna izvedba, četrta pa redno izhajanje.

Tribuna bo odslej resnično štirinajstdnevnik, s šestnajstimi ali dvajsetimi stranmi.

RAZEN TEGA JE TRIBUNA EDINA STVAR, KI SE JE V ZADNJEM ČASU POCENILA.

Uredništvo

KAJ JE NAROBE NA FAKULTETI ZA STROJNIŠTVO

10. januarja letos je bil na FS sklican sestanek profesorjev in članov sveta drugega letnika, da bi se pogovorili o vprašanjih, ki zadevajo študij v drugem letniku. Začeli so študentje in sicer z navedbo, da ima drugi letnik veliko težkih predmetov, ki jim povprečen študent ne more slediti oziroma jih sproti študirati. Kljub tridesetim uram predavanj na teden (to število ne presega dovoljenega) študentje snovi ne sledijo, ker je tempo predavanj prehit.

Tako stanje je nespremenjeno že več let; doslej še ni bilo uspešnega ukrepa, da bi ga popravili, tudi letos ne. Zato so študentje za letošnji drugi letnik predlagali opustitev dveh pogojnih izpitov (mehanika II, hidromehanika). To je le začasna in delna rešitev. Predlog je bil po daljši razpravi sprejet in bo o njem sklepal PZS.

Predlog, da bi prihodnjim generacijam študij strojništva podaljšali za en semester in tako razbremenili študijski program, je bil zavrnjen. Drugi predlog je bil, da bi predavanja podaljšali s sedanjih 7 na 9 mesecev letno. Nesmiselno je, da je študent 7 mesecev preobremenjen, ostalih 5 pa prepuščen sam sebi. Ta predlog predvideva, da bi se predavanja porazdelila enakomerneje, študent bi imel več časa za sprotni študij in seveda tudi več prostega časa. Za vsak predmet bi uvedli sprotno kontrolo znanja s kolokviji. Tako bi odpravili klasično obliko izpitov ob koncu študijskega leta. Seveda bi bili izpitov oproščeni le tisti, ki so dobro opravljali kolokvije. Preverjanje znanja bi bilo bolj objektivno, ker bi bilo oprto na uspehe pri kolokvijih.

Ceprav je bilo slišati pripombe, da tak način ni akademski, je prevladalo mnenje, da bi z navedeno spremembo zmanjšali osip, omogočili sproten študij in dosegli, da bi študent čimprej diplomiral in mlad prišel v delovni kolektiv.

Omenjeni način študija se je po svetu uveljavil že na več renomiranih univerzah.

STEVO GLUMPAK

DELO TRIBUNINEGA SVETA

Letos izvoljeni svet Tribune je sestavljen:

- izvolila skupščina SS LVZ: Božidar Debenjak, Jure Mikuž (predsednik), Boris Mužević (namestnik predsednika),
- imenoval IO SS LVZ: Nevenka Dolgan, Pavel Gantar,
- predstavnik univerze: Franc Jakopin,

- predstavnik ZMS: Jurij Avčin,
- predstavnik Društva novinarjev: Primož Žagar.

Svet se je prvič sestel 23. novembra 1972 in se konstituiral. Skupaj z uredništvom je obravnaval programsko problematiko, financiranje, razpravo o Tribuni na tiskovnem svetu pri RK SZDL, informacijsko mrežo, status lista in njegove naloge ter ocenil prvo številko. Dal je nekaj smernic za reševanje kadrovske problematike, predvsem za iskanje novega glavnega urednika.

Sestanka se niso udeležili Franc Jakopin, Jurij Avčin in Primož Žagar.

Drugi sestanek sveta je bil 29. decembra 1972, vendar se je ta spremenil v razgovor, saj so bili prisotni le štirje člani. Svet je s predhodnim pristankom B. Debenjaka potrdil predračun za leto 1973 in potrdil novega glavnega urednika. Za tem je stekel razgovor o programu številke, o študentski kulturi.

Sestanka se niso udeležili: Božidar Debenjak, Boris Mužević, Franc Jakopin in Jurij Avčin.

Tretji sestanek ni bil sklepčen. Prišli niso: Božidar Debenjak in Boris Mužević, ki sta se opravičila ter Nevenka Dolgan, Franc Jakopin, Jurij Avčin.

Vprašanje tistim, ki blokirajo delo sveta: Ali mislite, da je delo v svetu samo vaša osebna stvar? To velja zlasti še za predstavnika univerze in ZMS, ki se sej nista udeleževala že lani.

UREDNIŠTVO

21. SEJA PREDSEDSTVA ZŠJ

10. I. 73 je bila v Beogradu seja ZŠJ, na kateri so uradni predstavniki študentskih organizacij iz vseh republik in avtonomnih pokrajin razpravljali o nalogah predsedstva po pismu in po 3. konferenci ZKJ. Kot je pri tem anemičnem forumu že v navadi, se je po uvodni besedi predsednika Kaliniča sprožil plaz kritik in samokritik. Kritika se navadno nanaša na delo profesionalnega dela predsedstva in na (ne)upoštevanje oz. neizpolnjevanje sklepov ZKJ. Predstavniki iz Slovenije so zahtevali sklic volilne konference, vendar so nekateri predstavniki iz drugih republikih organizacij menili, da je ta zahteva zaradi resne politične situacije nekoliko preuranjena. Po dolgotrajni in malo plodni debati so prišli do končnega sklepa, da bo posebna komisija na osnovi diskusije sprejela predlog o delu predsedstva. Povsem jasno je, da je bilo v omenjeni debati najpomembnejše vprašanje nadaljnje usode študentske organizacije, s katerim je povezana tudi vprašanje odnosa z mladinsko organizacijo. Ob teh vprašanjih se je pri članih predsedstva pokazala dokajšnja zmeda, saj ni bilo nikomur povsem jasno, na kakšen način bi ZŠJ uskladili s stališči iz resolucije 3. konference ZKJ. Globoki vzdih prisotnih so mogli pomeniti samo: „Bomo videli.“

Menim, da se upravičeno lahko vprašamo, čemu imamo takšen forum, ki z vsem svojim „delovanjem“ ne kaže nobene samoiniciativnosti in še manj sposobnosti, da bi izvedel samostojno politično akcijo, ki bi bila odraz avtentičnih interesov študentov? Zdi se, da odgovor na to vprašanje zadeva že strukturo organiziranja po republikah; ta je povsod na različne načine študentom odtujena.

DŠ

POLETI V AMERIKO

Mednarodni odbor v sodelovanju z International Student Service letos že četrto organizira za študente naše univerze počitniško delo v različnih kampih v ZDA. Za prvo leto sodelovanja nimamo podatkov, leta 1970 je potovalo 13 študentov, leto kasneje 26, lani pa 25 študentov. Delo v kampih je raznovrstno: vodenje skupin otrok v naravi, pri ročnem delu in športih, in odgovornost zanje. To delo traja dva meseca, tretji mesec študentu ostane za potepanje. Letos se je prijavilo 123 študentov, starih od 20 do 30 let, ki aktivno obvladajo angleščino in imajo izkušnje pri delu z otroki. To so namreč pogoji, preverja jih komisija. Na osnovi rezultatov je komisija sprejela 50 študentov, ostali pa naj se do prihodnjega leta pridno ukvarjajo z angleščino in majhnimi otroci doma.

Črt PRINČIČ

POWER TO THE PEOPLE!

Val protestov proti ameriški agresiji v Vietnamu se iz dneva v dan stopnjuje. Ali bo sporazum v Parizu sprejet? Po tem, ko je ameriški podsekretar za obrambo W. Clements 12. januarja izjavil, da ZDA ne izključujejo možnosti uporabe jedrskega orožja, če se „nikakor ne bodo mogli sporazumeti“ s Severnimi Vietnamci, morajo ti protesti zadobivati čedalje notnejšo obliko v skupnem boju proti novemu fašizmu, ki se najlepše izkazuje v politiki ZDA. Kot pregled navajamo nekatere akcije z začetka tega meseca.

6. I. V Utrechtu (Nizozemska) so bile organizirane masovne manifestacije proti ameriški politiki v Vietnamu. Demonstracij se je po mnenju organizatorjev udeležilo okrog sto tisoč ljudi. Istočasno so potekale množične demonstracije tudi v Belgiji.

8. I. Dva neznanca sta se utaborila na neki zgradbi v New Orleansu ter z orožjem napadla uniformirane ljudi, torej policijo, na cesti pod seboj. V boju je bil eden ubit, drugi je policiji pobegnil. Med bojem sta vzkljkala znano gesto predvsem črni ameriških revolucionarjev **POWER TO THE PEOPLE!**

8. I. Ponoči so v Rimu „neznanci“ zažgali štiri avtomobile ameriških oboroženih sil v Italiji. Po mnenju policije je protiameriška diverzija povezana z demonstracijami italijanske levičarske mladine na rimskem letališču Fiumicino. Protiameriške demonstracije so bile tudi v Benetkah.

9. I. Ponoči so „neznanci“ vrgli skoz okno ameriške akademije v Rimu molotovko. Pred stavbo ameriškega časopisa Reader's Digest v centru Rima pa so našli tempirano bombo.

10. I. „Neznanci“ so podtaknili ogenj v ameriški čitalnici v Frankfurtu. Čitalnico, na kateri je za sto tisoč mark škoda, so protiameriški demonstranti napadli že večkrat.

13. I. V Zahodnem Berlinu je šest tisoč ljudi demonstriralo proti ameriški agresiji v Vietnamu. De-

monstracije so organizirali člani socialistične stranke.

11. I. Francoski levičarski mladinci, člani Fronte indokitajske solidarnosti, so na cerkvi Madlen v centru Pariza in v neposredni bližini ameriške ambasade izobesili severnovietnamsko zastavo, ki je bila 20 metrov dolga in pet metrov široka. To estetsko akcijo je onemogočila policija (kdo pa drug), ki je zastavo uro kasneje snela. Člani Fronte so sporočili, da bodo 20. januarja organizirali velike protiameriške demonstracije.

14. I. V Bonnu je demonstriralo proti Nixonovi bandi dvajset tisoč ljudi. Nixona so proglasili za fašista in zažgali njegovo lutko. V Dortmundu pa je tisoč mladih protestiralo proti kolonialni portugalski politiki. Ob vsem tem je imel gospod Nixon te dni rojstni dan. Njegovi stanovski kolegi iz vseh dežel sveta so mu zaželeli sreče.

KAIRSKI ŠTUDENTJE RAZBITI

V prejšnji številki smo poročali o novoletni zasedbi univerze v Kairu. V naslednjih dneh so študentje izvedli še več demonstracij, prišlo je do spopadov in mnogi študentje so bili aretirani. Aretirali so tudi nekaj neštudentov, našli pa so tudi „letake s sovražno vsebino“, ki so študente pozivali k ustanavljanju ilegalnih organizacij. Oblasti so univerzo zaprle in jo dale obkoliti s policijo. Kaže, da je bil tokratni upor levih kairskih študentov masoven, čeprav oblasti skušajo pomen tega revolta kolikor se le da zanikati in govorijo o „majhnih skupnicah“, ki „sejejo nered“. Po besedah predsednika Sadata so „zaroto“ skovali „levičarski avanturisti“, „hujskači“, ki so načrtovali študente „in „papagaji“, ki so zasnovali „subverzivni načrt“. Povedal je tudi, da je sedaj vsa stvar v „rokah zakona“. Tako so 11. januarja sporočili, da je na univerzi spet vzpostavljen red in z njim tudi mir. Aretirali so namreč še zadnjo skupino 45 študentov in 15 študentk, ki so se zabarikadirali na univerzi in spopadli s policijo in vojsko.

Tako je Sadat uničil še en študentski revolt; vprašanje pa je, kaj je s tem razrešil. Levi kairski študentje so namreč protestirali proti globalnim vzrokom krize, v kateri se egiptovska družba nahaja, te pa se ne da razrešiti z birokratsko logiko zapiranja. Eden izmed elementov revolta je bil tudi protest proti manipulaciji z verskimi vprašanji. Vlada predsednika Sadata je hotela zaneti verske spore, da bi tako zakrila politične mahinacije, ki jih sama izvaja.

POJASNILO

V šesti številki Tribune je na prvi strani objavljen uvodnik Marš skozi univerzo. Tekst je jezikovno slab, to pa zato, ker je prišel v redakcijo zadnji hip, in ga je urednik po svoji presoji odnesel v tiskarno, ne da bi ga prej dal v pregled lektorici. Enako se je ponovilo v številki 7-8, in sicer s tekstom Dve razstavi v mestni galeriji (objavljen na 10. strani). Bralcem se za storjeno napako opravičujem.

V številki 7-8 je korektorica spregledala netočno zapisan naslov članka na peti strani: ta ni Asistenti, Stažisti, komunisti, ampak Asistenti, stažisti - komunisti.

REDAKCIJA

univerza in neuniverza

Čeprav ima tako imenovana akademska etika že dolgo zgodovino, trdno povezano z univerzitetno avtonomijo in samoupravo, je njen današnji obstoj krizen. In to ne le zaradi množic, ki se jim je odprla univerza, ampak tudi zaradi povsem nove vloge izobraževanja. Ekonomski interesi bodisi države bodisi vladajočega razreda so integrirali vse izobraževalne institucije v toliki meri, da je recimo, univerzitetna avtonomija in torej svoboščina samoodločitve iluzorna zahteva. Primeri so tako pogosti, da se v zavesti ljudi izgublja pomen, ki ga ima akademska avtonomija kot simbol ali kot svoboščina.

Razlog samoodločitve je treba iskati v družbenem položaju študija. Dokler se je navezoval predvsem na določen krog izkušnej, načina življenja, samostojnih kritičnih institucij, je bila kasnejša zaposlitev samo nadaljevanje akademske prakse. Z etatizacijo družbe, kar sovpada z monopolizacijo politične moči, se je proces obrnil: prevladala sta princip vzgajanja delovne sile in razlašanje posameznika do take mere, da je njegov obstoj smiseln samo v služenju nekemu parcialnemu interesu. Vse pritikle, ki so spremljale študij, so dobile vlogo potrjevanja tega cilja. Najvažnejše pa je to, da se dominantni interesi vladajočega razreda vse bolj vsiljujejo kot življenjski interesi vsakega posameznika. Študij tako več ne pomeni razvoja kritičnega mišljenja, ampak pridobivanje določene kvalifikacije (diplome), ki hkrati postaja statusni in razredni simbol. V gibanjih za reformo univerze se tako pojavljajo dvojni projekti – eni težijo k ukinjanju tradicionalne univerze v izobraževalne ustanove, kjer gre samo za prenašanje nekega pozitivnega znanja, drugi pa težijo predvsem k politizaciji za določene svoboščine in so tako izrazito politični. Razvoj je veliko bolj naklonjen prvim, kar se kaže že vrsto let tudi na mednarodnem seminarju Univerza danes v Dubrovniku – zadnje leto je projektu „bodoče univerze“ nasprotovala le manjša skupina predvsem študentov z abstraktno floskulo, da je za „reformo univerze potrebna bistvena družbena sprememba“. Proces ukinjanja univerze se je v nekaterih zahodnih deželah udeležil v tem, da namesto akademskih ustanov nastajajo intenzivni kurzi kvalificiranja.

Kako neposredno je boj za emancipacijo študenta povezan s politično emancipacijo, je pokazalo obdobje zadnjih nekaj let v Ljubljani. Družba je čisto konkretno in z odločno akcijo ocenila, koliko je potrebna in vredna svoboščina avtonomne univerze. V takih primerih kajpak ni mogoče verjeti različnim projektom delovnega statusa študija. Sicer pa kaže podobno brezbriznost do

vprašanja, kako se lahko tudi univerza ali pa študentje emancipirajo kot institucija in ljudje, tudi način, kako se v študentski organizaciji in zunaj nje pojmuje delovni status. Seminar v Čateških toplihah je ponovno oživil tendence, da se vizija reformirane univerze izenači s tistim, kar družba od nje pričakuje. Kako naj se potem univerza brani pred pogosto umetno ustvarjenimi konjunkturami, slabo planirano proizvodnjo, socialno, izobraževanjem, če ji je dana samo produkcija, ne pa tudi družbena emancipacija?

Ko se danes postavlja vprašanje študentovega socialnega stanja in s tem tudi akademizma, ga ne smemo izločiti iz njegovega razvojnega konteksta, ki se neposredno povezuje z zgodovinsko in politično vlogo inteligence. Submorala akademizma, včasih še realen odpor prevladujoči morali, se danes hrani pri istem koritu kot purgerstvo. Univerza, ki je z redkimi izjemami ohranila preživele meščanske institucije (avtoritarnost, pozitivizem, odmaknjeno vzvišenost), se taki tendenci pač ne more upreti. Normalno je, da se je enostavno prilagodila zahtevam, ki jo v bistvu ukinjajo. Obstaja absolutno odtujeno od študentov kot nekak servis, ki je pripravljen dati zdaj kontingent ekonomistov, zdaj zdravnikov, hkrati pa vzgaja še nekaj intelektualcev – anahronizem, seveda. Tako univerza ne more biti zainteresirana za nič drugega kot pa za svoj osnovni delovni proces – tako imenovano **proizvodnjo kadrov**. Če bo zaškripala njena učinkovitost se bo trudila, da bo stisnila študente v primežu malo močnejše. Toda dokler bo lahko pokrila normalno nizke potrebe družbe po izobraženih kadrih, se ne bo brigala za socialno stanje študentov. To je prepuščeno tolerantnosti in usmiljenju profesorjev. V taki odtujenosti utegne vztrajati tako dolgo, dokler je pošten sunek s strani tistih, ki so žrtve take malomarnosti, ne bo vrgel s tečajev.

Obstaja razlika med blagostanjem, ki je zgrajeno za gladko funkcioniranje etatizirane družbe, in med tistim blagostanjem, ki je rezultat emancipacije posameznika in družbe. To se kaže v aktualnem stanju tako, da se lahko v to družbo blagostanja vključujejo le zaželeni (in privilegirani), drugi pa ostajajo na njenih marginah – s poceni stanovanji doma ali v študentskem domu, s socialnim zavarovanjem, s kreditom in štipendijo, s socialno kontrolo – drugim pa ostaja negotovost, brezbriznost, delo v študentskem servisu, življenjski minimum.

To ni le vprašanje solidarnosti, ampak tudi neprilagodljivosti družbe.

MARJAN PUNGARTNIK

SEMINAR IO SŠ LVZ V ČATEŠKIH TOPLICAH OD 5. DO 7. I. 1973

Je že tako. Ko gre zares (kot je recimo šlo na zasedbi FF leta 71), ni težko zbrati tudi sto študentov k razpravi ob nekaj sendvičih, (ki si jih kupijo sami) in vodi. Ko pa se IO SŠ LVZ obremeni s svojimi organizatoričnimi problemi, je po njegovi najboljši vesti in nič zoper asketske principe v naši družbi pač povsem razumljivo, da predstavnike študentov (člane IO, predsednike fakultetnih odborov...) zapelje v ličen avtobusu za tri dni k dobri jedi in pijači, zabavi itd., da imajo le-ti za vredno razpravljati po šest ur na dan o svoji organizaciji in o „vsem“, s čimer je le-ta v odnosu.

Tako je seminariste ob prisotnosti B. Kovača s SZDL prvega dne seminarja politična realnost opozorila nase s tem, da je Jože Korinšek spregovoril o globoko segajoči resnosti tretje konference ZKJ; temu pridana Kšelina diskusija o aktualnem organiziranju SŠ LVZ pa je sprožila polno kontraverz diskusijo, iz katere je izšla precej podrobno utemeljena spontanost kot princip našega organiziranja. Lenart Šetinc (študentska politična veličina) je ugotovil, da se s spodaj podpisanim že tri leta ne strinja in od njega retorično zahteval, naj mu naslika precizno podobo komunizma, ki da bi ga on potem hotel (z vso svojo avtoriteto?) urediti.

Nič manj ni bil zanimiv naslednji dan, ko so seminarju prisostvovali tudi profesorji Milčinski, Kobe in Bavcon (predstavniki najvišjih organov univerze); prisoten je bil tudi naš stari znanec z UK ZKS Gojko Stanič, pa še predstavnik RK in MK ZMS. Dopoldanski del seminarja je bil posvečen študentskemu informiranju. Seminaristi so poudarili pomen fakultetnih listov, govorili pa so tudi o radiu Študent, Tribuni, perspektivnem informativnem centru v SŠ LVZ, študentski založbi ter o študentski tiskarni. Na tako omejenem prostoru je nemogoče poročati o vsem, kar so udeleženci seminarja govorili. Omenim naj samo diskusijo M. Pungija, ki je kritično osvetlil poseganje v študentsko samoupravo na področju informiranja in kratkovidnost sodnijskih postopkov zoper študentski tisk.

Popoldan istega dne, posvečen ustavnim amandmajem, posebej študentskemu amandmaju (študent-deavec) in reformi univerze, je bil prav tako poln bolj ali manj modrih opredelitev do najrazličnejše problematike; iz nje velja posebej poudariti problematiko študentske samouprave in njen odnos do univerze kot celote ter s tem povezano problematiko študentka-prorektorja.

Zadnji dan seminarja je bil govor o aktualnih nalogah v SŠ LVZ. V

debatih so imeli vidno mesto problemi glede odnosa z ZM, vprašanja študentske kulture in problem razvijanja združenja pokrajinskih klubov. Pomembno je mogoče to, da se zdi, da bomo v SŠ LVZ začeli bolj angažirano razmišljati o vzpodbujanju razvoja avtentične študentske kulture in da se aktivnost pokrajinskih klubov počasi bliža svojemu smotru.

Čeprav navdušenje nad uspešnostjo seminarja ne morem deliti s predsednikom IO, moram priznati, da je bil seminar v Čateških Toplicah verjetno eden najživahnejših doslej. Klobuk dol, zlasti pred resnim odnosom do problematike, ki je pogosto mejila na resnično prizadet odnos. Seminar je pokazal tudi, da se v študentski organizaciji vendarle uveljavlja pristop, ki stvari ureja sistematično, pokazal je tudi, da se je na nekaterih fakultetah, na katerih doslej nismo bili vajeni posebno žive študentske aktivnosti, puls nekoliko zvišal.

Seminar je pokazal, da se študentska organizacija usmerja v lastno konsolidacijo, v temeljitejšo vzpostavljanje samoupravnih odnosov na univerzi in resneje k vprašanju reforme univerze. Pokazal je tudi željo po razvijanju čimbolj avtentične študentske kulture.

Treba je ugotoviti, da je nekoliko popustil interes za splošnejša družbena vprašanja, čeprav le-ta niso bila povsem zanemarjena.

DARKO ŠTRAJN

TU PREBERI

Tribuna potrebuje več kolporterjev s posameznih fakultet. Delali bi vsak drugi ponedeljek in torek. Zaslužek je ugoden: 40 procentov od prodanega izvoda. Zglasite se na uredništvu, Trg revolucije I/II – soba 86 ali po telefonu 21-280. Navali, narode!

STAVKA ŠTUDENTOV TUDI V MAROKU

Okrog deset tisoč rabatskih študentov je pričelo 10. januarja z dnevno stavko. Stavka je odgovor na aretacijo več kot tristo študentov rabatske univerze. Policija je zaprla tudi več članov najožjega vodstva nacionalne unije maroških študentov. Študentje so protestirali proti novemu, konservativnejšemu sistemu dela in pouka na njihovi univerzi – policija pa je demonstrante razgnala in jih precej tudi aretirala.

Stavki so se sprva pridružili tudi profesorji, vendar kasnejša poročila pravijo, da so po 13. januarju, ko se je stavka uradno končala, ostali na univerzi samo še študentje, ki zahtevajo izpustitev svojih kolegov.

morilci ane frank

1. »revolucionarna« etika študentskega lista tribuna

(Prispevek za delo sveta Tribune)

Ker se na straneh Tribune nemalokrat nekaznovano govori o revoluciji, naj nam bo dovoljeno, da v skladu z „okostenelim“ zakonom o tisku odgovorimo na članek Neve Mlakar: ŠKUC v šesti številki in s tem opozorimo na prihod nove revolucionarne novinarske etike, ki jo v skladu s svojimi načeli uveljavlja ta študentski list. Če ta etika ni videti revolucionarna, pa moramo reči, da je vsekakor NOVA, saj je pri sodoživljanju usode slovenskega študentskega tiska do zdaj še nismo zasledili. S tem prispevkom hkrati predlagamo odstop urednika za kulturo in odstop odgovornega urednika. Zaradi naše nekompetence pa je ta predlog seveda že vnaprej zavrnjen. Vse, kar želimo, je, da bi vsaj ugledal luč sveta na svetlih straneh Tribune in tako ušel prijaznemu novemu načinu dela uredništva.

Kronologija dogodkov, ki je omogočila Nevi Mlakar napisati članek, je bila takale (vse to je moč nekaznovano zanikati, ne da bi utrpeli dušne rane):

V času, ko je nastajala prva številka letošnje Tribune, je predsednik ŠKUC Aleksander Zorn prinesel v njeno uredništvo poročilo o enoletnem delu te organizacije. Ker je v statutu ŠKUC člen o obveščanju javnosti o delu organizacije in ker je v statutu Tribune člen o namenu Tribune (obveščati javnost o delu študentov), smo se o tisku članka sporazumeli hitro, še posebej zato, ker je bila pred vrati letna skupščina ŠKUC, do katere bi poročilo moralo v javnost. Domenjeno je bilo, naj bi članek izšel v drugi letošnji številki.

Vendar so se kmalu začeli zapleti. Članek se je redakciji zdel predolg in slabo napisan (čeprav tega niso znali primerno verbalizirati in utemeljiti), zato ga je povsem samovoljno skrajšala kar prijazna lektorica, ne dabi o tem obvestila pisca. Ta je lepega dne povsem slučajno našel ostanke svojega članka in opozoril na to, da so skrajšani in črtani celi odstavki, ki so za poročilo o delu ŠKUC-a bistveni. Poslali so ga k lektorici, ki vsega tega, kaj je za članek važno in kaj ne, seveda ni vedela, in se je opravičila, da so ji naročili, naj črta pač tisto, kar se ji zdi odveč. Po skupnem dogovoru z odgovornim urednikom je bil nato članek pripravljen za tisk in sprejet. Izšel ni seveda nikoli. Pač pa se je zgodilo nekaj drugega: v Tribune tretji številki, kjer je izšel prispevek k materialom za redno skupščino SŠ LVZ, je kot strela z jasnega, pod naslovom PROGRAM „KULTURA“, izšel nekakšen debilen kuharski napotek za študentsko kulturo. Nenadoma je pričel nekdo (za katerega se je potem izkazalo, da je kulturni urednik Vinko Torkar) z vehementno gesto uredniškega Elije, zelo značilno za diletante, deliti navete, da je treba ŠKUC-u najiti prostre za galerijo, gledališče itd. Ker to govorimo že nekaj let in ker je sam ŠKUC o tem imel že nešteto sestankov, pozivov, dogovorov in ker že lep čas ta prostor tudi dejansko išče, se nam ta nanovo odkrita Amerika ni zdela pravzaprav nič kaj posebno bistra ali nepričakovano odkritje. Imeli smo prav.

Pač pa nismo imeli prav, ko smo mislili, da je do teh bistrin in novih ugotovitev prišel Vinko Torkar kar po lastni pameti. V istem globalnem in originalnem kuharskem nasvetu PROGRAM „KULTURA“ je namreč zapisano tudi, da je ŠKUC okostenela organizacija in ne resničen izvir študentske kulture. (Kaj pa je izvir kulture?) To pa se je zdela zaradi dejstva, da ŠKUC kot okostenela institucija obstaja šele eno leto in da je samo v njenem statutu več (za Tribune „revolucionarne“) neinstitucionalne stimulatnosti, ker je premore uzreti celotna pamet pisca tistega nasveta, precej predebela, zato je sledil mučen telefonski pogovor najprej Pungartnik-Zorn nato Torkar-Zorn.

Od tod vsa nesreča. Vinko Torkar, kulturni urednik Tribune, javni delavec na področju kulture, spremljevalec študentskega gibanja, je namreč povedal, da je vse informacije o delu ŠKUC-a in tudi svoj utemeljeni sklep o okostenelosti pobral kar iz taistega poročila, ki zaradi zvite uredniške politike nikoli ni ugledal luči sveta. Od tam je izvedel tudi, kaj potrebuje študentska kultura, kako pa naj bi sicer, kajti v prostorih ŠKUC-a ga nikoli nismo imeli čast videti ne živega ne mrtvega, prav tako ne na sestankih, skupščinah itd.

Kaj lahko rečemo o takšnem načinu pridobivanja informacij? Preprosto: to je navadna polnogatarska umazanija, ki ne bi pritegnila večje pozornosti, če ne bi šlo za študentsko organizacijo, ki poročil o svojem delu ne more objavljati v lastnem tisku, ker to nekdo v nasprotju s statutom in dolžnostmi svojega dela samovoljno preprečuje in taisti nato s poznavalsko gesto piše o nezadostnosti in okostenelosti dela te organizacije ravno na podlagi informacij, ki jih je sam pospravil in blokiral, da niso mogle v pregled. Ker interes povzročitelja tega prijetnega dela ni bil jasen, se je ta podlost zdela povsem volonterska. Manipulacije s socialnim prostorom, ki je na voljo študentskemu tisku, pa s tem še ni bilo konec. Zdaj so nastopili že čisto osebno prestižni interesi. Urednikoma najbrž ni bilo všeč, da se nekdo dere nanju po telefonu in jima razlaga njune dolžnosti in svinjarije, posebej zato ne, ker sta pravzaprav onadva urednika in tako že vesta. Zato je bilo potrebno izkoristiti svojo moč še enkrat.

Nesrečno poročilo je bilo končno v tiskarni pripravljeno za šesto številko, v kateri naj bi po zatrdilih Pungartnika izšlo. Vidi, boga ti, tam je bil zdaj objavljen članek Neve Mlakar: ŠKUC. Ker to žensko poznamo (in ji zato ne bomo rekli tovarišica), tudi vemo, da prav nič ne ve o delu ŠKUC-a, da se o njem nikoli ni pozanimala itd. Na naše vprašanje, ali je kdaj vsaj videla notranjost ŠKUC-a, je rekla, da so bila vrata večkrat odprta in je po tihem pogledala. No, prijazno jo vprašujemo tudi, na katerih prireditvah je bila (na tistih, o katerih tako poznavalsko piše). Toda ta vprašanja so povsem odveč, ko preberemo podnaslov njenega tvora. To je preprosto citat iz tistega zanič, neobjavljenega poročila.

Tako se je Neva Mlakar lahko varno lotila sodbe o stvareh, katerim so

preprečili priti v javnost. (Kajti njen tvor je kritična polemika z nesojenim poročilom.) Ali pa se je tega tudi zavedala, ali je vedela, da je najeta čistilka uredniške greznice, ko je nenadoma s tako pomembnim korakom stopila prvič med tiste močne ljudi, ki pišejo v časopise, da jih potem vsi poznajo in berejo, ne vemo. To pa tudi ni tako važno. Najete gorile niso nikoli posebno zanimive.

In to privzdignjeno babjeslovje, o katerem naj nam bo govoriti kdaj drugič, takoj ko bo Tribuna to želela, se zelo skladno vključuje v novo uredniško kulturno politiko. Ko nam že daje lekcijo iz višje morale, osvobodjene vsega zemeljskega, moramo pripomniti samo nekaj: tam piše na vsem lepem tudi: „Vsaj mnenja sem takega.“ Duša prodana, zdaj se boš pa že ti hvalila, da imaš svoje mnenje.

Dragi bralec, če se zaradi popolne nesposobnosti pravega kritičnega gledanja vseeno naprezamo iti kritiko, kaj se zgodi? Ta se z božjo pomočjo namah bridko obrne nasproti nam. In že kažemo svojo zagovednost. KONEC: kaj naredimo z gledališkim kritikom, za katerega smo ugotovili, da pri predstavi, o kateri piše, ni bil?

Kaj naredimo z urednikom, ki zaseže (brez strokovne utemeljitve – glej statut Tribune) poročilo o delu študentske organizacije in potem prepíše, kaj ta organizacija je in kaj ni? In dela uslugo sodelovanju med študentskimi organizacijami?

Odgovor je moč najti v tisti NOVI novinarski etiki, ki jo uporablja letošnja Tribuna. Želimo ji še več podobnih uspehov.

ALEKSANDER ZORN

2. muca, pazi, peče

Če prinaša praznično lesketanje zadnjih decembrskih dni s seboj spravljivost in mir ljudem na zemlji, bi bila odpuščajoča kretnja nad pisanjem Neve Mlakar (ŠKUC, Tribuna 6/III) najlepše darilo, ki bi ga lahko ponudil mlademu dekletu. Toda zaradi bridke predzgodovinske skušnjaje je treba posvariti navihano Evino hčerko, naj ne otipava nezrelih jabolok, ki jih ponujajo še bolj nezreli hudiči. Muca, pazi, peče. In tako posvečam pričujoče pisanje sanitarnemu in higienskemu ravnanju, saj se hote dogaja daleč proč od tvorne polemike.

Spoštovana avtorica takole zavije začetek svojega pisanja: „ŠKUC – Študentski kulturno-umetniški center – polno ime navajam (...)“, in za hip se mi zadi, da sem zastoj sedel k stroju. Študentskega kulturno-umetniškega centra ne poznam, toda tudi dozdeva se mi, kje je tu kleč. Tisti navihani U ti je ponagajal, da si morala pritakniti še tisti „umetniško“. Ej, vidiš, nobenega umetniško ni in se je tisti U priklatil iz Kulturni kar tako – blagovozvočnosti na ljubo. ŠKUC – to bi zvenelo nekam neresno, delo bi se nam ustavljalo in ne bi mogli postati v letu dni tako ugledna, teoretičnega pretresa – izpod peresa Neve Mlakar – vredna ustanova. Begotni pogled naše člankarice se ni ustavil ne na napisu na vratih v študentskem naselju VIII/klet, zdrsnil je prek plakatov, ki so oglaševali škucove prireditve, in Mlakaričini nemirni prsti niso šli prek vabil in obvestil Študentskega kulturnega centra. Ne, naša prijateljica živi v CASU in fabricira kriterije in teorijo sebi in tretjerazrednim manipulantom v veselje.

„Po letu dni uradnega delovanja ŠKUC-a je že čas, da pregledamo njegovo delovanje (...) bomo skušali v teoriji odkriti posamezne zanimivosti.“ O dušica majcena, pisanje te izdaja, vsaka opotekajoča misel kaže, če bi bilo delo Študentskega kulturnega centra še tako skromno, tvojemu pogledu bi se širilo od obzorja do obzorja. Preveč bi ga bilo. Povej po resnici, roko na trehuh: „Fizičnih meril za škodo, ki jo počnem kar tako iz živčnosti in veselja do življenja, ni.“

Še k tistemu o teoriji in praksi. Če se, žal, nikoli nisva srečala znotraj skromne prakse Študentskega kulturnega centra, toliko bolj hrepenim po doživljanju njegove teorije po poteh, kjer me bo vodila tvoja vlažna dlan. In to ti zamerim, to povsem žensko stilizirano kruto strezjenje, ki mi ga ponujaš namesto „zanimivosti“ teorije. Kaj res misliš, da bom potešen, ko mi namesto objubljenega ponujaš I. Svetino, renomirane gledališke skupine, Pekarno, nepoučenost o maratonu in njega naravi in ko konec koncev zabeliš: „Komisija za glasbo je relativno še najbolj uspešna (...)“. Pa še vedno to jemljemo kot nekakšno zadovoljstvo, ne pa kot vzpodbudo za obširnejše in pogostejše delovanje.“ Če je to resnično eno od jeter tvojih teoretičnih raziskav, če je ta skupinski psihoanalitični portret komisije za glasbo vse, kar zmoreš odkriti, potem bodi resnici na ljubo povedano: Vemo, da ti, Neva Mlakar, ne verjameš v heliocentrični sistem in da doma skrivaj malikuješ.

Naj tu odidem izpred duhovne podobe Neve Mlakar, s katero mi je bilo kramljati, in opozorim še na bistveno napako v pisanju, o katerem teče beseda.

Naša avtorica pravi: „Gre za skupino, ki si je zadala (...)“. Povedano bodi, da ne gre za skupino – ampak za vojaško disciplinirano in izurjeno enoto, ki troši družbeni denar za prodor v mednarodno podzemlje, ki ga avtoričine „širše množice“ rade imenujejo subkultura. In tu si je avtorica prisluzila črno piko, ko v svojih kontaktih s CASOM in teorijo tega ni izvohala.

Pri koncu smo, o drugem delu članka s tretje strani 6. Tribune pa naj spregovore široke študentske množice, ker – naj sklenem z mislijo Mlakarjeve: „Kajti napredek mora biti, je nujen in prav kulturni napredek je osnova za razvoj človekove osebnosti in njegovega odnosa do zunanjega okolja.“

O, Dante, kako že praviš? Aja, „In padel sem, kot truplo mrtvo pade.“

MARKO SLODNJAK

3. »če jaz, če drug... o, kaj ti mar, ti bedni stvor iz gline!«

(Michael Eminescu: Lucifer)

„Gre za skupino, ki si je zadala odgovorno in obširno nalogo: ohraniti energijo, ki se kaže v obliki študentske kulturne potence...“ Ljubiteljska skupina, zbiralnica, oregonska kletka, akumulator. Brez tiste temeljne potrebe, ki je udarila pečat naši civilizaciji, grške potrebe po človekovemu samouveljavljanju? Brez siljenja in posiljenja? Ali pa vendar kaj bolj sivega in zaplotnega in zakotnega, kar v sebi skriva še kako mrke nakane? „Prvotna akumulacija je proces nasilnega razdvajanja neposrednih proizvajalcev od sredstev za proizvodnjo in njihovega pretvarjanja v najemne delavce.“ (Enciklopedija leksikografskega zavoda). Kapitalistični klan grabežljivih tatov kulturnih leonic in vrednostnih papirjev in vrednot?

„Studentska kultura (...) naj bi se dogajala kot kulturna akcija, kot gibanje in amaterizem (...) vrnitev v položaj pred razdelitvijo sveta, katerega bistvena značilnost je razbitost sleherne akcije na njen subjekt in objekt (...)“ (J. Novak, Pojasnjevanje „subkulture“, Tribuna 1971, št. 15). Taki so. Opravičili so svoj nastanek, obstoja pa ne. Samo kaj prida bogati ti kanalniški, podzemni, tunnelski, podganji ljudje ne morejo biti. Niso racionalni, ekonomični in rentabilni. Namesto da bi svoje podjetje večali, sploh ne skušajo prodreti v javnost, ne najenajeto študentske delovne sile, nekako simbiotično vegetiranje počno, bela omela na cvetoči jablanovi veji. Seveda, ko pa jemljejo svoje „prireditve“ kot nekakšno zadovoljstvo, ne pa kot vzpodbudo za obširnejše in pogostejše delovanje. Taki so, njihovo domovanje je parazitsko podpodje in ne svetlobne in živahne fakultetne avle, kjer množice študentov že od junija čakajo na napovedani kulturni maraton.

Zaman jih čakamo tu, prijatelji! Treba je v njihove temačne veže, privaditi naše roženice sencam in temini, in jih nato zgrabiti za vrat, plesen. Kdo bi se bal okostenelih, rožljajočih, nosljajočih uradnikov, črnih sukničev z roka-vičniki. Za bitko sem, ponosno jim pogledjmo v kunčjerdeče, mačjesvetleče reže oči. „Studentska kultura je poizkus (...) ki lahko izhaja samo iz študentskega gibanja.“ (Prav tam). Taki so: le za trenutek pozabiš nanje, pa se spridijo. Samo da niso v tistih zakloniščih, spremenjenih življenjskih pogojih, mutirali in se spremenili v kakšna huda virusna bitja, ki prenašajo gnojne rane in bule in vnetje možganske opne, norost, bolečine in božje?

MILAN DEKLEVA

PRIJAZNO POJASNILO

Članek A. Zorna, ki naj bi bil sporen, smo izprosil kot kritičen pogled na delo ŠKUC-a, vendar je bilo uredništvo mnenja, da je preveč ekstenziven (razna naštevavanja imen, akcij) in da poročila o delu ŠKUC-a na takšen način ne moremo tretirati kot CLANEK. Tudi avtor je bil mnenja, da se mu stvar ni preveč posrečila. Pozneje smo se dogovorili za nekoliko skrajšano verzijo, vendar pa je bila takrat že mimo skupščina te organizacije, tako smo se raje odločili za del materiala s te skupščine. Namesto poročila o njej (za kar smo zaman prosili nekatere „kulturnike“), smo pač mislili, da je primerno, če objavimo polemičen zapis Neve Mlakar. Iz sestavka je menda razvidno, da ne gre za noben napad na „mlado organizacijo“, ampak za preverjanje rezultatov. Ne moremo namreč zanikati, da ŠKUC zaradi takšnih ali drugačnih vzrokov še naprej živi. Članek je zbudil tako vehementsko reagiranje, da objavljamo te tekste kot dokaz revščine v zavesti o študentski kulturi.

Tudi razpis lanskega urednika za kulturo za prispevke o subkulturi se je kot podobna „moljakanja“ končal dokaj klavarno. Na drugi strani pa – ali je resnično potrebna provokacija, da se o tem piše?

REDAKCIJA

lepota subkulture

Poleg dejstva, zaradi katerega se ne bo nihče vznemirjal – napihnjenosti namreč, v kateri tovariš Zorn misli, da je bila napadena njegova veličina – je še nekaj, o čemer pa se splača govoriti. Pri tej stvari gotovo ne bodo potrebni pioniri (ali mrka porota), še manj pa teatralni obiski. Naj bo za zgled srednji vek, ki je propadel najbrž zaradi tega, ker vitezi niso obvladali drugačnih večščin komuniciranja, kot pa kruto iztrebljanje. Dovolj svaričen zgled.

Gre za usodo subkulture, ki je tako tesno povezana s Študentskim kulturnim centrom, da si z njim deli celo usodo. Subkulture „kot alternativne kulture“ in za katero je gotovo, „da je njena struktura odvisna od strukture študentskega razreda, vendar ni jasno, kakšna je zveza med njima.“¹ Jernej Novak je v predlanski Tribuni postavil tezo, da je subkultura „vračanje k nekemu izhodiščnemu položaju.“² Dekleva jo že razvije, kot da je to dejstvo („kako nujno je, da prazni prostor, ki ga ustvarja tak dualizem, zapolnimo s subkulturo: ne v smislu neke kulture, ki je spodaj in je temeljna, temveč kot alternativne kulture, vračajoče se nazaj, v prvotni položaj, ko do razmejitve še ni prišli in so bili vsi proizvajalci hkrati njeni potrošniki in vsi potrošniki hkrati njeni proizvajalci.“³), obstaja samo geneza („Študentsko življenje je nenehno obnavljajoče se gibanje“⁴), ne pa tudi evolucija („Študentska kultura se odreka in ne more biti kontinuiteta in tako ne more ustvariti svoje tradicije, katere branik bi potem morala postati“⁵). Refleksija nakazuje križanje antropološkega („Izraz ‚kultura‘ nam v tem smislu pomeni predvsem način organiziranja reševanja eksistenčnih problemov“ – Novak) in pragmatičnega pojmovanja (kultura kot „panoga človekove dejavnosti“ – prav tako Novak).

Eno število pred tem (14/71) je Tribuna objavila članek Otroci cocacole, obračun s slepo ulico zahodnjaške subkulture. To človeka silni v razmišljanje, kako da je ljubljanska inačica za odločilni odtenek drugačna. In za tem še, ali je njena spontanost lahko princip kulture (tudi kot „antikultura“ se namreč vključuje v neko univerzalno, če hočete zgodovinsko kulturo), ali njena alternativnost ni le odpor, ali resnično ne ustvarja tradicije. Za tako miniaturno sociološko raziskavo ni potrebno brati samo „ideološke“ članke, niti obiskovati samo „subkulturne“ manifestacije. Človek potem razišče še institucije „javnosti“ take kulture, jih primerja facta socialnega položaja in pride do hudobnih zaključkov. Subkultura je samo prevara: nekdo hoče kultno uro močvirniškega uživanja dvigniti na raven kulture. Naj se njeni teoretiki še tako izvijajo, na koncu ostaja dejstvo, da je vanjo posvečena le mala peščica, ki zna učinkovito in v pravi meri kombinirati kajenje, grupni

„nad-jaz“ in humanistični študij. (Iz)vrstno poskakovanje kot vrednota in norma.

Kultura je bila že od vsega začetka posvečeni hram in iluzija male buržoazije – tja do Vidmarja in A. Zorna. Napad na kulturo je napad na eksistenčno osnovo tega sloja in čutiti se da, da ji je obratna logika enakovredna. Ali so filistrstvo (do konca prve svetovne vojne), elitizem (Vidmar je pred vojno govoril o neplodnosti množic) in subkultura kaj bistveno različnega? Vseposod gre za nakup „prave“ kulture, tudi za napihnjeno močvirništvo in vsa umetnost je poiskati si pravo dojiljo. Tokrat je pač aktualna joint mentaliteta, dopolnjena s superiornostjo ljubljanstva. Modifikacija tradicionalnega purgerstva v „avantgardo“ študentske kulturne politike, katere rezultat je nekaj pamfletov in menedžment – ustvarjalci so nekako ob strani, a tudi pogosto žrtve različnih „ideologij“.

Ta intima, čudovita iznajdba Kocbeka in Gradišnika na zasedbi filofaksa, apolitičen, skrivni kotiček vsakega posameznika, sem in tja v zakupu kakšne „sfere“, v osnovi pa sposoben proizvajati najvišje stvari, ta vidmarjanski zdravi razum. Purgerji so med nami, neločljivo povezani z ustanovo Šumi, nekoliko alergični na politiko, to nižjo zvrst dejavnosti nasproti „kulturni“ duši. Kakšni so v položaju moči (v posedovanju odločujoče vloge), kažeta Vidmar in Zorn.

Ne delam si iluzije, da bi moglo biti tudi kako drugače – pri dejstvu, da je univerza ljubljanska. Sklenjena je zveza močvirskih in privincialnih purgerjev. Potem pa se kdo čudi, če lepe koncepte Problemov poruši navaden birokratek s kopico floskul! In če se Trocki ne prodaja, in če bo kmalu izšla še Svetinova knjiga itd.! V miniaturni sodni predstavi, ki mi jo je nekaj predstavnikov ŠKUC po izidu inkriminiranega prispevka Neve Mlakarjeve zaigralo, je Mare Slodnjak seskočil z vrha umišljene veličine subkulture in rekel nekako tako: „Saj veš, kako je s to zajebano študentsko kulturo!“ To pa ja! Tu smo si bolj enaki, kot pa si Zorn želi misliti.

Potrebno je dodati še nekaj, ker je to pač pomembni zapis! To nasprotje je slej ko prej moralo nastati, da bi se pozornost študentske javnosti prenese na osamljenost ŠKUC. Kdor pa misli, da načenanju polemiko zato, da bi locirali „desnico“ in si s tem dokazali nekakšno „levost“, naj kar vztraja pri tako bedasti domislici. Evforičnost „misli drugače“ se danes čuti žrtvovana in izdana, ne vprašuje pa se, zakaj je ob vsem pompu kontinuiteta vendarle prerezana. Naj se enkrat zave, da je sedela na pogretem stolu.

MARJAN PUNGARTNIK

1, 3, 5 – Milan Dekleva, O kulturni ustanovi, RŠ 12. 2. 1972, citirano po Drugem programu RŠ (verjetno prva številka), str. 57–8.

2, 4 – Jernej Novak, Pojasnjevanje subkulture, Tribuna 15/71, str. 5.

PRIPIS LEKTORICE

Dragi Sanja,

saj sva se pomenila, da je bilo tvoje poročilo „zelo slabo napisano“ in sva tudi ugotovila „zakaj slabo in kaj slabo“, in saj si se strinjal, da si podrobnosti (dragocene, ker so „važne za člane“ ŠKUC) napisal tako, da bi bralce ob branju poročila prej dolgočasile kot vznemirile – zakaj mi zdaj lažeš, da sem ti tekst krajšala, kot mi je velela moja nevednost o pomembnostih v njem.

Naj se ti še na tem mestu opravičim, ker sem zagrešila samovoljni poseg v tvoj članek? Ne, Sanja, sem se ti že.

Odgovorni urednik mi je povedal tvoje naročilo, naj Bora tvojega tokratnega teksta ne pregleda, ker da je že lektoriran. Pa sem se ti kljub temu drznila znova zameriti. Primerjaj natisnjeni tekst s svojim od kdovekoga, če je od koga, jezikovno pregledanim tipkopisom, pa boš videl – zakaj.

B. ZLOBEC – JURČIČ

A. ZORNU & co.

Ne nameravam pisati svoje verzije in kronologije dogodkov, ker enostavno ne zmorem tako visoke manipulacije z „dejstvi“ in besedami v jeziku. Dolžan sem le kratko pojasnilo, seveda, če bodo A. Zorn & co. v svoji napihnjenosti to še zmogli prenesti brez resnih poškodb. Edina informacija, ki sem jo resnično pobral iz tistega nesrečnega poročila o delu ŠKUC, je tipkana stran imen bolj ali

manj znanih (sub)kulturnih veličin, ki sestavljajo devet (9) komisij za različne kulturne dejavnosti. Tista skladovnica imen mi je nekako vsilila žgočo besedo „okostenelost“, in to zato, ker prihajam iz (sub)okolja, ki je zmoglo (brez subvencij) bolje brisati razliko med tistimi, ki ustvarjajo, proizvajajo, in tistimi, ki použivajo, trošijo kulturo, kot jo npr. briše L. Trocki ali koncert elektronske glasbe, in ki je z več dobre volje in energije v svojem (sub)okolju naredilo za študentsko gibanje in kulturo „skoraj“ toliko kot ŠKUC. Nerodno je le to, ker se zaradi svoje skromnosti dogajanje ni sililo vpisati v kronike širškega študentskega gibanja in kulture.

Ob tej priliki se A. Zornu, bivšemu predsedniku ŠKUC, opravičujem za vse nalepke od debila do polnogatarja.

VINKO TORKAR

TRIBUNA, študentski list, Izdaja IO SS LVZ. Uredništvo in uprava 61000 Ljubljana, Trg revolucije 1/II. Telefon 21-280. Tekoči račun 50101-678-47120. Tiska tiskarna „Ljudska pravica“ v Ljubljani. Letna naročnina 25,00 din. Poštnina plačana v gotovini. Rokopisov ne vračamo.

UREDNIŠTVO: Miha Avanzo, Rado Lipovec (glavni urednik), Marjan Pungartnik (odgovorni urednik), Edo Stefančič (likovni in tehnični urednik), Vinko Torkar, Pavle Zgaga.

Lektor: Bora Zlobec-Jurčič

Korektor: Vera Klemenčič

Tehnični sekretar: Črt Prinčič

z doktorjem levom milčinskim

VPRAŠANJE: Za okvir tega razgovora bi postavil tezo, ki se zdi malo paradoksalna: do zdaj smo navajeni vse socialne probleme gledati kot ekscesne primere, kot marginalne pojave. Glede na prevladujoče norme so to mogoče res mejni primeri, vendar razkrivajo neko družbeno zakonitost in morajo biti metodološko v središču pozornosti. Krog zajema recimo alkoholizem, narkomanijo samomorilstvo, abortiranje. Čeprav smo si razgovor zamislili tudi kot informacijo o stanju med študenti, pa je o tem brez obsežnejšega raziskovanja težko govoriti, ker nimamo nobenega zaznavnega aparata, ki bi take pojave posebej registriral. Toda za razumevanje teh je potrebno zajeti širše področje, saj je konkretno dogajanje med študenti le del nekega širšega. Najbolj značilen je alkoholizem, ki je med akademsko mladino že dalj časa tradicionalna kulturna institucija, s katero je dokazovala in uveljavljala svoj upor.

MILČINSKI: Če gremo najprej na zlorabo toksičnih sredstev, moram reči, da je na prvem mestu alkoholizem. To je pri nas že tradicionalna droga, saj je kakšnih 140 let nazaj ugotavljal ljubljanski fizik, kakor so takrat pravili mestnemu zdravniku, Lipič, da je alkoholizem na območju Kranjske zelo vznemirljiv pojav, in je apeliral na oblasti, naj vendarle kaj ukrenejo, da se bo to zaustavilo. Pri tem je imel v mislih tudi širšo profilakso, v kateri naj ne bi sodelovale samo zdravstvene oblasti, ampak tudi drugi forumi. Mislim je na to, da je treba v gospodarstvu zavreti produkcijo alkohola in jo omejiti z davki. No, od tistega časa ni bilo v tem smislu ukrenjeno nič. Pred dvema letoma se je akcija proti alkoholizmu na medicinskem področju poživila, vendar je ne spremljajo ukrepi drugih forumov, ker, češ da bi radikalnejši poseg v produkcijo in razpečevanje alkohola utegnil ogroziti naše gospodarstvo. Te stvari se plejejo tako, kot so se pred sto štiridesetimi leti. Alkoholizem je gotovo toksikomanija prvega reda in ne ugonablja samo alkoholike, ki jih je na tisoče, ampak posredno tudi njihove družine.

VPRAŠANJE: Mislite, da je za to kak dominantni razlog? Nekateri že kar enačijo Kranjec-pijanec. Na obstoj takega razloga kaže tudi pogostnost drugih pojavov, ko je recimo samomorilstvo, česar se ne da gledati ločeno.

MILČINSKI: Za ta pojav si ne bi upal dati kakšne generalne razlage. Docent Gvahte v svojih študijah o zdravstvenem stanju našega prebivalstva, ugotavlja, da je umrljivost pri moških 3,4 krat večja kot pri ženskah. Pričakovana dolgotrajnost življenja pri moških nikakor ne raste, kakor bi bilo pričakovati, z dvigom standarda, temveč celo rahlo pada. Tako domneva, da je v ozadju mogoče neka biološka slabost moške populacije. Alkoholizem, ki je moška bolezen, jo še bolj načinja, če nimamo tudi za znak omenjene slabosti. Bistveno je tudi, da je pri moških več samomorov kot pri ženskah. Mogoča, druga razlaga je, da je naš nacionalni karakter take vrste, da ljudi pri lažšanju svojih notranjih tenzij in zavrtosti usmerja k uživanju alkohola. Vtis imam, da Slovenci socialno sprejemljive oblike agresije izražajo teže kot drugi narodi v Jugoslaviji.

PUNGARTNIK: Pri akademski mladini se je dogajalo, da je bil alkoholizem pogosto neke vrste odpor proti družbenemu stanju. Še danes se popivanje kaže kot vrlina, vrednota – to kažejo razne prireditve študentskih pokrajinskih klubov. Še vedno je aktualen klasični stereotip študenta, ki naj bi bil nekak vagabund in pijanec.

ZGAGA: Posebej v študentskem naselju, kjer se ta problem širi z rastjo naselja.

VPRAŠANJE: Dejansko moremo to samo konstatirati; vprašanje pa je, če imamo kakšno možnost, da bi tako stanje sanirali.

MILČINSKI: veste, pri zdravljenju takšnih škodljivih navad je tako, da jim moramo nadomestiti z nečim drugim, dati moramo drug modus lažsanja notranjih konfliktov, drug način uveljavljanja, če je to tisti motiv, ki posameznika žene v zlorabo alkohola in drog.

PUNGARTNIK: Dal bi primer, kako je neposredna družbena nemoč povezana z alkoholizmom. Poznam človeka, ki so mu bile zaprte vse poti napredovanja, navkljub sorazmerno zelo visokim

potencialom, saj se je sam izobrazil, se naučil pisati, veliko je bral. Najprej ga je ustavila vojna, po vojni pa se je znašel pred zaporo, ki jo je napravilo neustrezno trežiranje kmetov, tako da je postal klasični alkoholik.

MILČINSKI: Gotovo je res, kar pravite, saj tudi pri proučevanju suicida enosti prihajamo do tega, da nanj vpliva naš socialni ali nacionalni karakter, da pa verjetno ravno trenje subkultur oziroma njihovih vrednot igra mogoče večjo vlogo, kot smo mislili. Toda opozoril bi na nekaj. Aktualnih obremenitev in stisk v katerih človek živi, in njegovega alkoholizma in druge take abnormne reakcije, ne smemo spravljati v zvezo preveč neposredno. Zdi se nam, da je treba upoštevati osebnost človeka. Ta se formira do petega leta starosti, tako da je treba po vzrokih za take pojave poseči precej nazaj. Sedanja aktualna situacija igra bolj provokativno vlogo.

PUNGARTNIK: Če upoštevamo vlogo družine v oblikovanju človeka, se postavlja zanimiv problem. Naša družina je navidezno matriarhalna, na kar kaže visoka stopnja ekonomske emancipacije ženske do take mere, da je že ovirana normalna biološka reprodukcija. Na drugi strani pa vidimo, da so posamične vrednote zelo avtoritarne, le da se njihova agresivnost obrača navznoter, ne pa navzven. Situacija bi se bistveno spremenila, če bi odstranili vse motnje, ki vplivajo na posameznikovo formiranje v najzgodnejšem obdobju. Jasno je, da tradicionalna družina tega ne zmore, ker se ohranja ravno na teh nasprotjih. Danes se pojavljajo konkretne alternative, recimo življenje v komuni.

MILČINSKI: Zdi se mi, da te nove forme še zdaleč niso tako utrjene, da bi lahko otroku, ki bi v taki skupnosti rasel, dale tisti občutek varnosti in topline, ki mu je potreben. To so bolj sintetične in ne stabilne formacije, katerih efekt na razvoj otroka je čisto nepredvidljiv. Zaenkrat ne vidim, da bi lahko kakršna koli forma družine, ki naj bi se v prihodnosti formirala, nadomestila tesen odnos med otrokom in materjo v prvih letih njegovega razvoja.

GANTAR: Integriranost socialistične družbe, je bistveni pogoj za to, da izgine tradicionalna avtoritarna družina, ki sloni na gospostvu očeta. Taka družina je ovira za sodovno življenje, zato tudi razpada. Nastaja konflikt med razpadajočimi in pa novimi formami, ki še niso dograjene. Do patoloških pojavov pride po mojem tudi zato, ker družina v nekem obdobju izgublja funkcijo primarne navezanosti na okolje.

MILČINSKI: To potrjujejo tudi naše raziskave o suicidu. V mnogih družinah obstaja taka situacija; v kateri se oče pokaže insuficienten, čeprav navzven kaže neko fasado avtoritarnosti, mati pa po sili prevzame dominantno vlogo v družini, ampak situaciji ni kos. V takem vzdušju raste veliko ljudi, ki potem zapadejo suicidalnosti. Mislim, da se vloga očeta v družini razkraja, vendar pa trdim, da odnos med materjo in otrokom na noben način ne bi smel biti moten, kakorkoli se urejajo druge stvari.

PUNGARTNIK: Fromm postavlja tezo, da je socializem vračanje matriarhalne družbe, vračanje na ta osnovni in za otroka bistveni odnos brezpogojne ljubezni in solidarnosti.

VPRAŠANJE: Poskusimo osvetliti tudi socialno osnovo samomorilstva.

MILČINSKI: Pri nas gotovo ni take situacije, kot je bila leta 1958 na Japonskem, ko je bilo relativno glede na populacijo istih let največ suicidov v starosti med 20 in 30 letom. Tega pri nas ni. Koeficient samomorov je pri nas največji v starosti od 50 do 60 let. Mogoče je relativna pogostnost suicida med mlado populacijo nekoliko večja kot v drugih evropskih deželah, ki so s tem pojavom najhuje obremenjene. Ni pa tolikšna, da bi morali zganjati tako paniko, kot so jo pred leti, ko so govorili o klubu samomorilcev in podobno.

VPRAŠANJE: Ali lahko obstaja ideologija samomorilstva?

MILČINSKI: Ideologija lahko obstaja, toda sama človeka do suicida ne more spraviti. Mora biti neka dispozicija, ki se izoblikuje že v mladosti.

VPRAŠANJE: Kako bi označili tak samomorilski karakter, če lahko govorimo o tipu?

MILČINSKI: Generalno se nečesa takega ne bi dalo reči. Toda dunajski suicidolog Ringel ga je v glavnem orisal tako: suicidalnost je proces. Človek mora rasti v takih razmerah, ki ga vedno bolj utesnjujejo, ga spravljajo mogoče v občutek, da je zapostavljen, nezaželen ipd. Drugi faktor je ta, da tak človek nima psihološke možnosti ventilirati svojo socialno sprejemljivo agresivnost. Tretje pa je predstava, da s smrtjo človekovo bivanje ni zaključeno. To se kaže v različnih fantazijah, bolj ali manj zavestnih. Tako je neki mladenič, star kakih 18 let v svojem poslovnem pismu sestri med drugim napisal: „Da ne vidim na pogrebu kakih rož!“ kot češ „Jaz bom med tem časom še tam!“.

PUNGARTNIK: Tudi to, če človek misli, da bo s samomorom razrešil neki konflikt, je vera v posmrtnost.

MILIČINSKI: To je okoliščina, ki olajša končno odločitev. Verjetnost, da bo do samomora prišlo, je odvisna od izrazitosti teh treh stvari. Seveda so še druge reči: alkoholizem, opitost v kritičnem času, starost. Vemo tudi, da mladi ljudje samomor velikokrat delajo, manjkrat pa ga storijo, medtem ko za starejše velja obratno. Moški bistveno večkrat kot ženske.

PUNGARTNIK: Lahko bi prešli na področje, ki se v zaostali mentaliteti tretira kot kriminal, čeprav to ni. Gre za mamila. Poskusil bom na kratko orisati razvoj prodiranja mamil. Imamo že tako ali tako tradicijo tabletomanije in težke narkomanije. Toda z valom nove kulture so k nam v večji meri vdrla halucinogeni. Dokler se je to držalo v strogo intelektualnih krogih, ki so jih uporabljali za raziskovanje nove senzibilnosti, to še ni bilo tako nevarno. Rezultati so vidni v umetnosti: v filmu nastajajo novi prijemi, ki so se lahko razvili samo na taki izkušnji, vzemimo za primer Disneya ali pa Odisejado 2002. Lep primer je tudi animirani film zagrebške šole Mačka. Tudi slikarstvo kaže na ta vpliv, da ne govorimo o ljudeh, kot so Poe, Baudelaire, Ginsberg, Keroac.

ZGAGA: To je inverzibilna akcija, v tem se s tabo ne strinjam.

PUNGARTNIK: Rekel pa bi, da je postala hašiš—ideologija, ki je v tem primeru dosti bolj učinkovita kot pri samomorih, nevarna takrat, ko se je uveljavila pri manj izobraženih slojih, posebej pri mladini. Kolikor vem, v Ljubljani narašča število tistih, ki uživajo težke droge.

MILIČINSKI: Ta pojav narašča. Mogoče debato o teh stvareh zelo moti to, da se vsakovrstni medikamenti in droge mečejo vsi v eno vrečo in jih globalno obravnavamo z vidika narkomanij. Treba je razlikovati, za kakšna sredstva gre. Poznamo taka, ki so zelo nevarna, pa tudi takšna, ki so gotovo blažja kot alkohol, za katerega vemo, da je popolnoma legalen. Vemo, da se mladoletnik lahko pri belem dnevu v cvetličarni napije do nezavesti in da ne bi iz tega nihče delal kakšnega kazenskega primera. V tej paniki, ki se pri nas zganja, okrog narkomanij, se mi zdi, da je nekaj hipokrizije ali pa mogoče celo maneuver, da bi se odvrnila pozornost od alkoholizma. Kadar govorim o narkomaniji, začnem vedno pri alkoholizmu. Kar naš slovenski narod ugonablja, je alkoholizem. Med njegovo pomembnostjo in pomembnostjo narkomanij je še velik razmak. Pri narkomanijah je treba ločiti, ali gre za zlorabo klasičnih narkotikov, ki so se že pred leti zlorabljali zlasti v zdravstvenih krogih, se pravi opij in njegovi derivati, v zadnjem času heroin, ali gre za zlorabo raznih barbituratov, kot je luminal ali podobno, in raznih tablet, ki se dobe v prosti prodaji, ali pa gre za uporabo halucinogenov. To so zelo različne stvari. Zloraba opija in njegovih derivatov je zmeraj zelo nevarna, v kakršni koli obliki, pa naj se jemlje skoz usta, kadali ali vbrizgava. Ta sredstva ustvarjajo hudo zasvojenost in se ob njih razvijajo razne telesne in socialne posledice. V Slovenije je sicer po pogostnosti za alkoholizem prva nevarna toksikomanija zloraba raznih zdravil, zoper bolečine, plivadona, optalidona, takih stvari, na katere se človek naveže prav tako kot na alkohol ali pa še huje, kar ima lahko nevarne posledice. Kar zadeva halucinogene, jih je dobro ločiti med blažje in hujske. Hujski bi bili psilocibin, meskalin in še druge sintetične stvari, LSD je nekako na meji, blažja pa bi bila marihuana in hašiš. Najblažja je marihuana, za katero v Ameriki pravijo, da je največ debate o njej ravno zato, ker je za druge droge jasno, da so škodljive in da se jih je treba otepati. Pri marihuani, ki se je v Ameriki tako razpasla, da nekateri menijo, da postajajo statistično deviantni tisti mladi induvidui, ki je še niso poskusili, pa lahko razpravljamo, ali je sama po sebi škodljiva in ali ni, koliko pa lahko predstavlja korak v uporabi trših drog. Večidel se v strokovnih krogih nagibajo k temu, da je marihuana v primerjavi z drugimi drogami in tudi alkoholom praktično nenevarna, če se uživa v tako imenovanih socialnih količinah. Predno se lahko začne kakšna akcija, je treba droge razdeliti. S tem pa nastopi vprašanje, do kod je treba razpečavanje drog omejevati in s kakšnimi ukrepi. V Ameriki se že dolgo časa vodi akcija za legalizacijo marihuane. Po zadnjih raziskavah javnega mnenja pa kaže, da je vendarle šele ena šestina populacije za to, da se legalizira, drugi pa so proti. Tako ni pričakovati v kratkem, da bi do te legalizacije prišlo. So pa predlogi, da bi se kazni, ki so predvidene za ljudi, ki posedujejo majhne količine marihuane, ukinile ali vsaj zelo zmanjšale. S tega vidika bi bilo treba zgrabit stvari tudi pri nas. Drugače pa mislim, da bi bilo treba opozarjati mlade ljudi na to, se vsakršna sredstva, pa čeprav so to relativno nedolžne tablete, če se vbrizgavajo v žilo, posebej v improviziranih tehnikah, nasploh zelo nevarna in vodijo do hudih telesnih komplikacij. Tisto, čemur se v teh krogih reče „fiksanje.“ To je nevarno. Drugače pa je zanimiv odpor proti marihuani, o kateri danes v strokovnih krogih navajajo, da je v socialnih dozah manj nevarna od alkohola in povzroča tudi manj agresivnih akcij. Od kod ta odpor zahodne družbe proti marihuani in zakaj? Mogoče zato, ker je to zastava nekkih drugih nazorov.

PUNGARTNIK: Mislim, da ima marihuana zelo simboličen pomen. Družbeni sistemi vedno potrebujejo distinktivni element, ki ločuje „prave,“ moralne od „nepravih.“ V Evropi so v enaki meri pod prepričevanje seksualni odkloni. Strah pred tem izhaja prej iz nevarnosti etabilirani družbi kot nekega reda kot pa iz nevarnosti za človeka, ker med drugim prav te družbe priznavajo veliko hujske poti samodestrukcije (recimo fahidiotizem, kriminal, politična sojenja, množično histerijo, televizijske nadaljevanke). Naj dam za primer, da je pred časom neko gibanje v ZDA predlagalo, naj v vročih dneh ljudje hladijo stanovanja z odprtimi hladilniki. Ne glede na ničn efekt in na močno uničenje nacionalne ekonomije so ljudje reagirali na to zelo agresivno prav zaradi tega, ker bi taka neposlušnost ogrozila poslušnost tudi na drugih področjih.

FRANKO: Nadaljeval bom na tej ravni. Upoštevati moramo socialne faktorje, ki so relevantni pri ideologiji narkomanije. Stanja, v katerih se neko odloči za uživanje mamil, so stanja introvertiranosti ali celo avtizma, nekako tako, kot se to dogaja pri nekaterih shizofreničnih obolenjih. Čisto logično je, da je njegovo akceptiranje in percipiranje sveta in družbe adekvatno tej senzibilnosti, ki jo ustvari uživanje mamil. S tem mislim samo na težka mamila in na tiste ljudi, ki jih lahko opredelimo kot narkomane. Dalo bi se celo proučiti, katera so tista obdobja neke družbe, v katerih pride do takega stanja. Če stvar nekoliko shematiziram, bi rekel, da je po letu '68, ko je prišlo do intenzivnega revolta, ki je zajel študente tako v vzhodnih kot zahodnih državah, sledila doba nekakšne blokade s strani politike in celotne družbe. Če govorimo o študentih in srednješolcih, lahko rečem, da je nemogoče povezati narkomanijo in socialno angažiranje. Kdor je socialno angažiran, je ekstrovertiran, je akcijski navzven, medtem ko je narkoman introvertiran. Prav sedaj je tako obdobje introvertiranosti. Angažma, revolt študentov, srednješolcev in delavske mladine je sedaj blokiran in mladi ljudje se oprijemljejo religije. Nastala so množična religiozna gibanja, kot so Jezus People in Hari Krishna People, ki so se delno obrnila proti narkomaniji, vendar je del mlade generacije dobil ideološko podlago za uživanje mamil. To se po mojem najbolj vidi na Češkoslovaškem. Tam je narkomanija po letu '68 izredno narasla, ševeda z razpoložljivimi sredstvi. Mislim, da je to povezano z alkoholizmom, ki zahteva takšno ideologijo, antisocialno in asocialno v smislu revolta in angažiranja. Zdi se mi, da so v tem neke zakonitosti. Bilo bi zanimivo, če bi se pri nas tega lotila socialna psihologija ali klinična psihiatrija, kot to dela na zahodu pri socialnih pojavih in pri duševnih boleznih smer antipsihiatrije.

PUNGARTNIK: Postavlja se temeljno vprašanje, od kod izhaja težnja, da se z nekimi sredstvi, pa naj bodo to narkotiki, alkohol, nikotin in drugo, nadomešča avtentično razreševanje nasprotij. Ali drugače: je Rim propadel zaradi seksualnega razvrata ali pa je propadel v njem. S strani „družbe“ prihajajo ravno očitki prve vrste, ko gre za te marginalne pojave. Vendar je vsakršen odklon samo komplementaren tistemu, kar se prodaja kot zdravo, družbeno zaželeno itd. Nasproti tej delni nacionalnosti se pojavlja problem razumevanja soodvisnosti različnih odtujitev, pa tudi vprašanje človeka, ki mu razna nadomestila ne bodo več potrebna. Kajti če bi bila to stvar posameznika, bi morala biti družba indiferentna do vsake konkretne oblike odtujevanja.

MILIČINSKI: Mislim, da res ljudje gredo v introverzijo, namesto da bi ostali odprti navzven, če je neka konstruktivna akcija blokirana, in to pospešuje take vzorce abnormnega in socialno nesprejemljivega reagiranja. Čeprav je Reich v svoji knjigi *The Greening of America* pravi, da je uživanje blagih drog, misli pač marihuano, pomagalo človeku v tisti prvi fazi, ko se trga in iz tega vsakdanjega malomeščanskega sveta, to njegovo stališče zame ni sprejemljivo. Mislim namreč, da taki pripomočki niso potrebni. Raziskave, ki jih svetuje tov. Franko, bi bile pa nedvomno zanimive in koristne, toda tudi tehnično zahtevne.

Intervju je vodil Marjan Pungartnik, sodelovali pa so: Rado Lipovec, Pavle Zgaga, Neva Mlakar, Vinko Torkar, Pavle Gantar, Črt Prinčič, Adam Franko.

reklamaciji

Za študente z izbranim okusom, vse tiste, ki se radi moderno in elegantno oblačijo priporoča Mednarodni odbor SŠ LVZ izvrstne puloverje z napisom UNIVERSITAS LJUBLJANA. Puloverje po ceni 98, ND dobite v štirih velikostih in štirih barvah: rdeči, modri, zeleni in oranžni.

Oglasite se na MO, Trg revolucije 1. soba 84.

Pri Cankarjevi založbi, Wolfova 5, so v prodaji skripta **PROTITEORIJA O OSNOVNIH PRINCIPIH DELOVANJA ELEKTRIČNIH STROJEV**, po din 12. — Avtor: JAKELJ FRANC, Pot ilegalcev 19, 61000 Ljubljana.

majda kne o velikem pevcu

lov na čarovnice, smeh iz ozadja, z njihove strani, potem ste povedali, da ne dopustite otroškega vrta med asistenti za kaj uporabljajo grom in blisk, zakaj pri večini ni stanovske zavesti.

zajček je ujet v luči, mladi iz domače hiše se smejijo, da, zdi se jim zabavno, kot da to ni lov nanje, nazadnje so v rohnjenju bobnov postavljeni pred zid, pravična kazen.

kaj bi mi lahko povedali o dvojnostih v tem življenju? da ne veste mnogo, da ste čisto pobiti? seveda, ko je tako oblačno, da se ne sliši sosedovo vpitje, pijete zmerno, vaša postelja je topla.

mamo ozmerjaš že zjutraj, ob pol šestih, pri kavi, ko odide nazaj spat, ti je žal, razlagaš se z diagrami, se ne razložiš, torej se ogradi in pomoli k starim bogovom, k starim sagam, tudi k utopljenemu gilgamešu, smeš se vrniti med slike brezokih bitij, ko spregovori v tebi budova jezca.

ko nisi več logar, si gozdar, ko nisi več gozdar, si inteligent, ko nisi več slikar, si potovalec, kot pelje v staro mesto, na ostanke obzidja, in je končana, zviješ se pod težo grehov, nebeška mana te ne doseže.

čas je med obglavljanjem ustavljen, stojiš na ravnini, polni romantične groze, neka vrba je rumena kot spomladi.

nihče te ne zapelje, dokler te ne svetnica, pokoren si, smet v kronionovih rokah, zapoješ in ne dajo ti utihniti mnoga stoletja, dajo ti ime luč in sonce naše.

ubog majhen zajček.

solze s tvojega temena počasi polzeče brišejo rumene rože primožke (nedokončana slika) (nadaljujem ono prejšnje o reklamni izdaji ilustrirane revije)

I. tovariš

ali se je ta kamnita bivša školjka ali se je čisto slučajno pojavila v taki obliki

II. ali dve muhi delata večji hrup kot dvakrat po ena

III. ali je pametno

da hodiš v naravo vedno po isti poti institucije priporočajo sicer tudi vprašanja v drugačni obliki vendar 36 slik v sobi to je preveč

(načrti za prihodnost so veliki in so sami zase zaključeno opravilo vprašanja o uporabnosti vsega kar doseže roka

tudi niso več najvažnejša)

IV. tudi kar se je dalo razumeti

so bile same predpustne norčije (tudi cesar se ni dalo razumeti) so bile same predpustne norčije

V. glas vprijočega v puščavi

veter odnese mimo edinega beduina

VI. nova vinska bratovščina

VII. atavizmi

VIII. nenavadna izjava o prisotnosti školjk;

moj gospod kakšno jutro ko zvezde padajo

ivo svetina marla nina melo

Črni so zeleni gozdovi, modro je zlato vino; rdeča pa je smrt.

Ti lahki rimski zajtrki... Oči Tel Aviva. Utrgal sem cvetico, Dalijeve oči... Voda je ljubezen in njena vladajoča tekočina. Krog tebe pa je sladak črn zrak in vsi rozasti vonji in zvezdnat plašč. Lastovka, ti sončna melanholijska. Casta diva. Sanjske sence...

SAJE, ROŽE IN ŽUŽELKE (Rachele Ruysch)

Steklena dojka grozdne jagode, bel metulj plava v keramičnem polžu, vznak ležeči orehi in slonokoščena jajčka plašne kukavice. Plavi minerali, upognjene bilke, skrita buča v rdeči lisi na zelenem krilu. Mrak v debelini skrivljenega lista in tipalke na licu čebule. Sredi vina priprt. makov cvet, zlahitno zelen salamander izpljune jezik, izpljune tleče možgane. In ozdaje diha, se premika, gre. Votlina dlani, rojstvo mlečnega boga. Madona je groba, ki iz bajke zaskeli. Pokakaj se v moje srce!

Bojim se očeta, ko božam njegove stene in gol hodim po opojnem dreku.

Z noži prihajaš nadme, iz mojega srca. Nadme, z noži, deklica... Prihajaš nadme; z noži prihajaš iz mojega srca, nadme; iz srca, z noži, deklica... Z noži, nadme iz mojega srca, deklica... Iz srca, z noži nadme, deklica!

ZAČIMBE Z NEBA

Težak je tvoj parfum, Dava, danes zjutraj; in vabljivo je tvoje telo poletja, kraja, kamor ne sežejo hladne roke januarske biserovine. S plavimi stezami je sešita najina Hiša.

... najina Hiša, ki gori med metinimi nasadi in sabljamim bambusom. To je najina MENTOLNA PUŠČAVA.

Lepa si v večernem mraku, ko posuješ moje mehko nebo z zvezdami in koža na čelu popije ves svoj lesk, poljubljajoči pivnik v oblakih tvojih črnih las. In rodila mi boš otroke s srebrnimi ušesci.

Poezija je odločitev med ignoriranjem družbe in njeno ignoranco.

CODEX FEJERVARY MAYER

V centru so štiri kardinalne točke.

Malteški križ deli svet na pet delov.

Štirje kraki križa so Sever, Jug, Vzhod in Zahod.

V sredini je SRCE NAŠEGA SVETA.

Četrtime neba so svetovi, ki so živeli pred našim.

EL TAJIN: piramida trispetinšestdesetih hiš, ki so še sveži grobovi mlade civilizacije.

ZLATA DEŽELA

O polnoči bo pal prašen poročni prt prek naju, prek najine tilaste postelje, kjer se konec stika z začetkom in začetek gori v

srcu GORE, ki mandragora kaplja na najini položeni telesi sile. Gledajo naju mozaični obraz in razkrečene azteške vaze s poslikanimi trebuhmi pojejo, ko voda hladi konkavno čelo temnega glasu. Pofukana opica sedi na ustju treh rdečih rek. Pozlačen zelenec hodi po zraku navzgor, po trnju in čipkastem kamnu; ta sramna smrt naju bo zavila v svoje krvave plenicke.

ROSA MUNDIAL

V oknu mojega ušesa stoji fosforescenčni mož. Njegova sta ta dva vanilijeva konja, prihajajoča čez morje in prek plamenov, senc zrelih fig pod vekami domišljije. Pijan bom sedel v razpadajoči HIŠI in razmišljal o usodi človeškega rodu. Odplaval bom na Sansik in nad celom osvetljene dežele krhkih oblakov, v vodi utopljenih rož, zibajočih se duš simbolističnih pesnikov.

NIČ ČLOVEŠKETA MI NI TUJE!

Voda se vrača prek tvoje dlani v temno svetovje pod najino HIŠO. Zavita v dišeč kolač sanj stojiš v mrki veži med črno posodo in lužami petrolejskega vina. Položila si mojo pepelnato roko na svoje sovje prsi, Lilit!

Vstopila si gola in nosila tintasto grozdje, ki je snoči popadlo spod senc in zvezd. Legla si in temnikaste sladke jagode so se ti skotrljale med razprte sramne ustnice...

ŽELVA IN AGAVA

Poezija je kot želva in agava. V votlini med češnjami postajam vse manjši. Med stenami poletja, med zimskimi stopinjami, med ziljskimi vrhovi, kjer ni ne cest ne vrat, ki bi jih odpirala orokavičena roka; postajam vse manjši. V črnih kitah zavezan kot mašna ljubezni, postajam vse manjši... in že strmim v nebo svoje glave, v plave oči moje sanjske sestre, ki z meteorji potuje čez mene, čez lunine mreže jorgovana. To so vhodna vrata v Španijo in ljudstvo, ki živi v meni se zbuja z umazanimi rokami. Od spanja umazanimi rokami! Ste vi vsi jugoslovanski otroci?

GLANC VEČERNIH DEŽEL

To je glanc večernih dežel, Glanz des Abendlandes, noči moje tatarske Guglijane, ki se je s temo zašila v šantung pesine barve. V zlatem obročku je zakovana plava sliva, da postajam želvin drek. Da sem ugledal svoje pesnjenje, kako živi na Bledu, sredi zadihane volnene zime in sladkih otrok z Dunaja, vse pijano od avstrijske bližine, karantanske zgodovine; med počesanimi rožami predsednika republike in Živino vežo.

Med graditelji slovenskih dušnih domov!

SVETI PLES

Možje se bojujejo na tujem, medtem pa žene doma pojejo, da jih vse močnejše objema pevčeva slast.

ifigenija zagoričnik

ROKE O SUHIH REKAH

suhe rože pijejo suhe reke
suhe reke so na suhem
nied prsti
v sejanju
kuža bebeluža je hud

IZROČILO

odkar se je vrnil
so v glasbo vnešeni popravki
nalaga polena na ogenj
in se greje

odkar ga ni
so popravki na svojem mestu
hodi z domotožjem
in si cuza zobe

JESENSKA

ptice so se odselile
ni ti treba več skrbeti zanje
kje imaš čas
da zaigraš
svetlo pesem na temen klavir

TRGAJ SPREMSTVO

ko se zvesti stanovi zberejo v dvorani
obdani z zvestim spremstvom
za zastori ni oken
ni žametnih vešč
tleskajoče roke omahujejo
se približa moje njihovo njegovo veličanstvo
obdano z zvestim spremstvom
za zastori ni oken
ni žametnih vešč
žlobudrava usta zaščemi
sede na prestol
obdan z zvestim spremstvom
za zastori ni oken
ni žametnih vešč
kot je navada
poljublja zveste laske
silijo mu v ramena na obraz z zvestim spremstvom
za zastori
o veččah
dan dnevi
rad jo ima
rad in spremstvo
zadaj
žamet
ezen
se prehladi
daj rožam spremstvo
si sili v lase
je rekel
je rekel

ALI JE TREBA OSTATI NA OBALI

izbočim
teh nekaj pomislekov
poniknem do ilovice
nama nič ne reče
ko odhajam

vaya con dios

(NEOBVEZNO UMIŠLJANJE)

POSVEČENO VSEM MOJIM PRIJATELJEM, NEPRIJATELJEM
IN MENI

Kronološko smo presegli neko obdobje, ki je – po tem presegu – tudi samo kronološko konstituirano. Zgodila se je omejitve meje, in spričo tega nam je bilo dovoljeno, da smo jecljali in zmedeni poslušali, gledali, vohali... skratka dojemali čestitke, ker smo preživeli staro leto: srečno novo leto. Sprejeli smo „novo leto“, sprejeli smo novi čas, čas, ki naj bo po željah vseh naših nevemkaterih in tudi nas samih, srečen čas, čas srečnega veselja. Obljubljeno nam je kraljestvo sreče: to nam z oljnato žametnim glasom govorijo vsi od mass-media do naših otrok, nekoliko razburjeno sicer, vendar je spričo bližajočega ta nemir razumljiv. Naš razum je nemiren, še bolj nemirna so naša čustva: čustva „prevzamejo vlogo“ razuma in niso potrebne besede, niso potrebne nobene razlage, nalage: čustva razumejo. Ali kot je oni dan (30. 12. 1972) v Ferentu rekel Odurni: „Tega se ne da povedati, a veš, to je v tebi, to vzdušje, to občutje te napolnjuje, a veš, in ni prostora za besede. Besede so odveč, a veš.“ Nedvomno se nekaj dogaja, vendar je vprašanje, kdo to dogaja in koga to dogoduje. Iluzija otroka, ki se igra s kamenčki, ima pred drugimi iluzijami to prednost, da je igra¹ realna: za „praznike“ (prazen dan, dan, ki je izprazen del) potujemo na tihomorske atole turističnih agencij, v betonske kolibe Azurne obale, k sosedovim, na safari živali, kupujemo za darila jahte, pincete za stiskanje kožnih črvov, knjige, barvno TV, kupimo meso, vsaj enkrat na leto, ali vsaj skromno darilo, skromno, vendar iz srca (ne iz žepa?). „Novoletni čas“ je čas ogromnih potrošenj (proporcionalno socialnemu statusu potrošnika) in čas ogromnih zaslužkov (slična proporcionalnost). Ali kot pravi moj prijatelj Janez, v tem času bi si študent (človek z določenim finančnim ozadjem in konsekvencami tega ozadja) lahko zaslužil denarja za celo leto. Nedvomno: vendar ne samo on. Tudi od iluzij se da živeti, in to tako, da to življenje ni niti malo iluzorično – in pa še kako. Treba je le pristati na to dogajanje (to je historio alais zgodovina) kot njegov očividec in akter, kajti akt (delo) dobi v tem času magično moč neponovljivega, enkratnega (... na leto), in magično moč časa odtehta le moč druge magije – denarja. Time is money. Delo, predmet je vsakdanji: knjiga je bila tudi prej, pincete za kožne črve tudi, črvi tudi – vendar: čas, v katerem to počenjamo, ni vsakdanji: je enkratni etc. To iluzijo je treba vzeti zelo resno, jemanje nas obseda s celim našim razumnim občutenjem: obsedanje je razumljivo, saj je vendar novo leto, čas sreče, srečni čas. Media, v dobi električne implozije so to vse bolj mass-media in media same, nas napolnjujejo – če smo še „prazni“ (Odurni) – z OBCUTKOM SREČE, pričara nam prihod kraljestva sreče: in kako je lahko kraljestvo brez kralja? Dejansko, pogosto (nem. hauefig) sedi prestol na blatu, vendar še večkrat (nem. oester) sedi blato na prestolu, kot to pravi moj prijatelj F. N.

Umetno spočeto občutje (v horizontu potreb, ... užitkov) počasno prenehajo biti umetna občutja: kajti, kaj drugega je sicer navada kot sramežljivo ime za naravo (narava v pomenu človeške utemeljenosti; človeškega, to, kar je samo po sebi (človeku) umevno). Čas „novoletnih praznikov“ nas spominja na Teden sovrastva – in obratno. In utopija je realna pač do meje utopičnosti realnosti. Ni nam potrebno brati Orwella: tako je neprijeten, mučen, še posebej v prazničnem novoletnem razpoloženju. Ozri se okoli sebe, v ogledalo, beri časopise, reklame, glej TV, filme, obleke ljudi. Razumi vendar! Bodi pameten! In če to počenjajo vsi, zakaj ne bi še jaz? Ni več človek merilo vsega, kar je (Protagoras), temveč so ljudje merilo človeka (XX. stol.).

Atomizacija časa sovпада s tehnološko ekspanzijo človeka, ki naj bi po Marcusejevih analizah imela smisel in namen v pomiritvi eksistencialnih razprtij in odpravi ogroženosti od teh istih razprtij. V Marxovem kontekstu misli – ki, jasno, ni zgolj miselni kontekst – bi (skicirano v konturah) pomenilo prehajanje in prehod iz carstva nujnosti v kraljestvo svobode. In vice versa: tehnološki analysis kot način sintetizacije rabi atomizirano klasifikacijo časa. Atomski čas je čas atomov. Atomizirano klasifikacijo časa dojemamo linearno, enodimenzionalno. Čas časi. Včera, danes, jutri. Enodimenzionalni čas je polni čas, praznega časa ne dopustimo niti ne prenesemo (princip infinitezimalnega računa; odmor na TV programu je zapolnjen z reklamami), kot tehnika ne(z)more

vzdržati svoje lastne praznosti (nepopolnosti). Enodimenzionalni čas je čas tehnike in tehnološki čas je čas tehnične, enodimenzionalnega človeka. Univerzalizacija linearnega časa kot slednja zamenjuje časenje stvari kot sodogajanje (odpotoval bom spomladi; odpotoval bom, ko se bodo vrnil ptiči), kajti tehnični svet zahteva preciznost tudi v času. Bistvena kvaliteta ur je v njihovi točnosti. Čas mora biti točen, kajti netočen čas je v tem kontekstu že contradictio in subjecto. Planetarni tehnologiji pripada planetarni čas, in imeti svoj čas, t. i. subjektivni čas (npr. Bloom iz Joycevega Ulikseja), pomeni dezorientirati dogajanja, izgubiti kontrolo, napraviti nepreglednost potekanja; pomeni porajati zgodovanje, ki ni dostopno uniformnosti (tehnološkega) vodenja. V revolucionarnem poskusu preorati ta tla z negacijo zgodovine so pariške množice leta 1871 razbile vse dostopne ure: uničiti Kronos, ki izbira med svojimi otroci: konec sramotne zgodovine, ki je eno samo trpljenje – konec potrpljenja. Negacija uniformnosti časa pomeni negirati uniformnega človeka, pomeni negirati totalitaristični čas. K bistvu totalitarizma sodi enodimenzionalni čas, uniformiranje dogajanja v linearno preglednost, kjer je možnost kontrole optimalna. Možnost totalne kontrole se skozi tehnično obvladljivost v planetarni (in že medplanetarni) razsežnosti kaže skozi CC-sistem (Compiutor Control); čeprav nam nikakor ne gre za to, da bi s prstom pokazali na tehniko in tulili: Ecrasez l'infame! Ne. Tehnološki kozmos je možnost: kako jo ljudje udejanjamo, živimo tako v turističnih potovanjih kot v uporabi prekleth. Linearni čas je avtoriteta, siva eminenca (političnega) sistema. Ko Marcuse spominja zračanje tehnološke in politične kontrole, se v tem ozadju prikaže tudi matematično časenje. Izhodišče kontrole je preteklost, kajti kontrolirati preteklost pomeni kontrolirati sedanost, in kontrolirati sedanost pomeni obvladovati prihodnost (G. Orwell): tako je možno iz preteklosti narediti mit, ker se potem iz mita naredi preteklost, npr. ameriški westerni, ki z mistificiranjem zgodovinskih dogajanj bistveno prispevajo k sedanemu historičnemu trenutku politično združenih držav Amerike. Obvladovanje linearnega časa je maksimalno: s tehniko kot podaljšanjem in podaljškom človekovega organizma (eo ipso odnosov) je človek postavil zunaj sebe (tudi) svoj centralni živčni sistem (Marshall McLuhan, Understanding Media, 1964), s katerim potem oblikujemo človeka pars pro toto et toto pro pars.

Bo preseg evklidske geometrije z razkritjem neevklidskega prostora potegnil za sabo tudi mehanični čas človekove orientacije iz linearne enodimenzionalnosti v pluralno dojetanje stvari in dogajanj? Kakšno vlogo in možnosti skriva tehnični svet človeške dejavnosti? Nedvomno bo na ta vprašanja odgovoril človek sam (kakšen človek?), čeprav nanje že odgovarja na precej nedvoumen način. Kakšna bo družba prihodnosti (bodočnosti?), je slutiti že iz današnje kakšnosti družbe. Vendar: mi imamo prihodnost, da ne bi propadli zaradi sedanosti, kajti prihodnost je možnost, upanje. Represija obstoječega (das Besthende – Karl Marx) se vedno bolj koncentrirana na območju emotivnega doživljanja, kajti to je „izhodišče“ za intelektualno usmeritev, kar je pred mnogimi sonci povedal Parmenid: Ubogi razum! Z našim padcem (to je padcem občutkov) padeš sam! Emotivni sloj organizma² je najbolj subtilen, sprejemljiv in avto-refleksija kot princip samokontrole ima tu sekundarno pozicijo, kajti v prvi vrsti pripada intelektualni sferi sami. Tehnološki živčni sistem (vodilno vlogo imajo tu mass-media: tiskana beseda, radio, TV, film, telefon, gramofonska plošča, industrijski design, reklama, ...) z linearnim časom in skozenj oblikuje in usmerja človekove občutke, kjer je razpon delovanja od hitrega in točnega obveščanja in usmerjanja velikega števila ljudi (npr. v primeru elementarnih nesreč, v primeru človeške obrambe itd.) do umetnega porajanja kolektivne histerije, za kar pa že imamo pripravljeno „somo“ (A. Huxley): to so številni kolektivni fondí utehe, od novega leta do nogometnih tekem in čez. Tehnološka obvladljivost človekovih emotivnih sfer je potovanje v še obsežnejšo manipulacijo najglobljih (npr. genetičnih) slojev organizma (J. Habermas). Enodimenzionalni čas ima tu nedvomno eno izmed kardinalnih vlog in pomenov. Letos pišemo zaporedne številke 1973: ko se bo zemlja mnogokrat ohladila, si bomo čestitali, ker smo preživeli, in zazeleli si bomo srečno leto 1984.

... Fio, kua uš piu?

JADRAN STERLE

Opomba 1: Igra besede iluzija – igra: domet besede iluzija kot in-il-ludo, to je biti na način igre, površno, neobvezno, neodgovorno, do „vsakdanje“ uporabe v pomenu privida, fikcije, tega, česar dejansko ni (glej Lalandov slovar) in igra otroka s kamenčki (Heraklitova prisposoba: Čas je otrok, ki se s kamenčki igra: otrok na prestolu.).

Opomba 2: Nočem secirati – osvetliti bi hotel ravno to relacijsko prepletanost.

Opomba 3: Igra z besedo reklama
a) re-klama: re = zopet, spet, ponovno; že enkrat in še enkrat; clamare = klicati

b) re-klama: re = kralj; clamare = klicati

družina (kot politika)

PODREJENOST V DRUŽINI NI NEKAJ PRIVATNEGA, AMPAK JE DRUŽBENO-EKONOMSKO POGOJENA.

Družbeno-ekonomski sistem nalga družini tiste funkcije, ki za kapital in profit ne bi bile zanimive, če bi bile neposredno družbene potrebe. Družina, zakon zatira žensko ravno s temi družbi nezanimivimi potrebami.

V ZAKONU OBSTAJA IZKORISČANJE ŽENSKEGA DELA KOT POSEBNEGA LEGITIMNEGA NAČINA EKSISTENCE

Gospodinjsko delo predstavlja šestdeset procentov celotnega družbenega dela, pa ni šteto med področja produkcije in ni del nacionalnega dohodka. Obstaja kot oblika naturalnega gospodarstva in je neplačano. Kuhanje, pranje, pospravljanje je ločeno od socialne politike in utemeljeno kot privatnost in intimnost. Privatnost in intimnost se javljata kot privatna lastnina hiš, stanovanj, ključavnic . . . , kot posebna oblika arhitekture, ki skupaj s kazenskim zakonikom in kifeljci skrbita za varnost družinskih članov.

Z VZGOJO JE GOSPODINJSKO DELO SOCIALNO-ZGODOVINSKO UTEMELJENO

Matere strašijo svoje otroke, ki niso dovolj čisti in ubogljivi, z očetovo palico, in če ta ne zaleže, še z miličniki. Z vzgojo, šolo in moralnimi normami družina nudi otroku svoj družbeni status, ugled in varnost. Otroci, ki ne morejo potrditi svoje družinske legitimnosti, nezakonski otroci, so breme družbe.

OBSTAJA UKLENJENOST EROSA, KER ZAKON SEKSUALNOST MONOPOLIZIRA IN JO ZREDUCIRA NA BIOLOŠKO REPRODUKCIJO VRSTE

Seks in zakon nimata nič skupnega z erotiko, čeprav se mogoče v posameznih konkretnih zakonih ne izključujeta. Ženske pristajajo na svojo vsakdanjo vlogo, ki nam po naravi pripada: na ideal ženskosti, ki je katoliški, ki je očiščevanje svoje grešnosti, prihajanje k moškemu po odvezo za svoja družinska posteljna nebesa. Vsaka seksualnost je pogrešna, če ni podrejena shemi zakona, če seks ni prisvajanje ženskosti. Seks otrokom prikazujemo kot nekaj napadalnega in grdega.

OBSTAJA PREMOČ MOŠKEGA, KER PRIVATNOST ZAKONA PRESTAVLJA VENTIL NJEGOVE AGRESIVNOSTI

Mož je navadno tisti, ki za svojo dejavnost zunaj zakona prinaša denar, za katerega je mogoče kupiti obleko, hrano, umetnost . . . Še posebno važen je luksuz, ki kaže, v kateri skupini na družbeni lestvici stoji on in njegova družina. Čim revnejši je, tem bolj mora biti sterilan, tem čistejše roke mora imeti, tem diskretnejša mora biti njegova žena, da njegov ugled ne pade. Če ima več denarja, moralne norme manj vplivajo na njegov ugled. Fetišizem dela, fetišizem blaga je tukaj fetišizem čistosti. Sosedovo privatno življenje te ne sme zanimati, ne smeš ga ogrožati v njegovi družinski varnosti; to je nevarnost zate!

V OKVIRIH DOSEDANJH REVOLUCIONARNIH VRENJ SO SE RAZVIJALA TUDI ŽENSKA GIBANJA

Rodila se je meščanska demokracija. V Jugoslaviji socialistična demokracija. Ženska je postala svoboden, kreativen državljan, svojo razredno pripadnost sme izražati na volitvah, ima pravico in dolžnost do dela . . . Vendar dela na znanstvenem in političnem področju ženske skoraj ne opravljamo. Evropskih parlamentov ženske skoraj ne vidijo od znotraj. Lahko bi jih preimenovali v moški klub, pa bi še zmeraj zadovoljivo opravljali svoje delo. Ženske smo dandanes zaposlene zato, da bi privatno pridobitništvo družine še naprej raslo, da bi mogle s pomočjo svoje plače (ne samo moževe) nuditi družini dovolj visok standard, kupiti dovolj potrošnih artiklov, ki nam jih družba vsiljuje. Doma moramo opraviti še vse gospodinjsko delo, če nimamo gospodinjske pomočnice.

VSA DOSEDANJA ŽENSKA GIBANJA SO HOTELA EMANCIPIACIJO ŽENSK V VDOROM V MOŠKI SVET

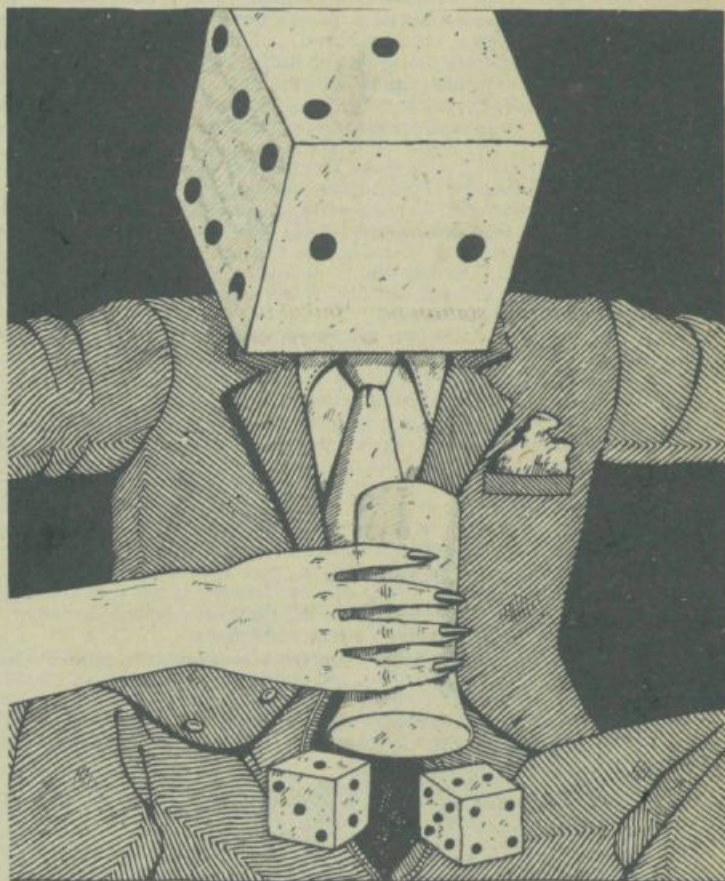
Ženske samo hočejo opravljati poklice, ki jih opravljajo moški. Take oblike emancipacije so se v evropsko-ameriški kulturi posrečile samo posameznicam.

Institucionalno prizadevanje za emancipacijo ženske je usmerjeno v produkcijo sesalcev za prah in pralnih strojev (za vsako enodružinsko gospodinjstvo posebej), in tako bolj služi kapitalu in industriji kot pa ženski emancipaciji. Vsa dosedanja ženska gibanja je ta družba absorbirala in naša gesla uporabila proti nam samim.

Postale smo tarče tretjerazrednih kavarniških vicev ali pa je bilo naše gibanje obsojeno kot družbeno patološki pojav. Institucionalna oblika družine kot sredstvo ohranjanja ženske podrejenosti se ni niti malo spremenila.

PRIVATNO ŽIVLJENJE JE TREBA KVALITATIVNO SPREMENITI IN TO SPREMEMBO RAZUMETI KOT POLITIČNO AKCIJO

Ta kulturno-revolucionarni akt je del razrednega boja. „Revolucija kot razredni boj ne bi smela imeti za svoj cilj prevzem oblasti, ampak uresničitev tistega, kar je v obstoječi, slabi družbi razumljeno kot protidružbeno. To vključuje tudi potrebo po sreči, ki je sedaj potisnjena v privatno sfero. Potreba po sreči se mora uresničiti v družbeni akciji: osebno mora postati identično z družbeno prakso, ki erotizira vse življenske razmere, tako da agresije postanejo produktivne.“¹ Žensko vprašanje je razredno vprašanje. To sta ugotovila že Marx in Engels: vzrok ženske neenakopravnosti je v privatni lastnini. Sta pa pozabila na revolucioniranje družine. Zrušiti je treba zaključeno in samo sebe reproducirajočo meščansko moralo, ki se vsiljuje s TV reklamo za intimne spraye, z vikendi, meščansko umetnostjo, dramaturgijo (Mestece Peyton),

šund romani za gospodinje . . . Ti dobro dopolnjujejo informacijski sistem in zadovoljujejo žensko lakoto po človeški bližini in humanosti.

UKINITI KAPITAL, PRINCIP MOČI, GA ZAMENJATI S PRINCIPOM HUMANOSTI – ŽIVETI UTOPIJO

Torej revolucioniranje privatnega življenja. Možna alternativa je komuna. Komuna ukinja pridobitništvo, uvaja skupno lastnino, delitev dela je širša, problem otroških vrtec je rešen. Intimnost in sreča sta stvari cele komune. Demonstracije in deklaracije so zrežirana zunanja oblika konfliktov in jih forumska politika zlahka uporabi proti demonstrantom samim. Komuna jih ukinja.

KOMUNA JE POLITIČNO ŽIVLJENJE

1. Sanders H.: Resolution zur Emanzipation der Frauen, SDS Delegiertenkonferenz.

LITERATURA:

– Karin Schrader – Klebert: Die Kulturelle Revolution der Frau, Kursbuch 17, 1969

– Otto Felicitas Gmelin: Ehe als Ausbeutung, Neues Forum, 1971

Ljubljana, marca 1972

VERA KLEMENČIČ

med marxom in freudom – rojstvo freudo-marxizma

V Freudovem času je bila psihoanalitična levica zelo šibka. W. Burian navaja kot predstavnika zmerne levice oz. socialnodemokratske usmeritve Paula Federna (napisal: *Psychologie der Revolution – Die Vaterlose Gesellschaft*, 1921) in S. Bernfelda (*Psychoanalyse und Sozialismus*, 1926). Otto Fenichel in Wilhelm Reich pa sta predstavljala radikalno levico.

Vendar pa prvi resnejši in bolj sistematičen preizkus sinteze marxizma in psihoanalize predstavlja tekst W. Reicha *Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse* (izšel leta 1929 v *Unter dem Banner des Marxismus*).¹ Centralno vprašanje, ki si ga zastavlja, je, ali in kako daleč obstaja zveza med Freudovo psihoanalizo in dialektičnim materializmom² Marxa in Engelsa. Tako Freud kot predstavniki oficialnega marxizma (in Kominterne) so namreč zanikali vsako zvezo med marxizmom in psihoanalizo.

Reich pojmuje psihoanalizo kot naravoslovno znanost in tako je različna od Marxovega materialističnega pojmovanja zgodovine. Materialističnega pojmovanja zgodovine ne more niti nadomestiti niti dopolniti. Primat zgodovinskega materializma je neizpodbiten. Predmet psihoanalize je duševno življenje podružabljenega človeka. Mnogočica pride v poštev le, če se v njej javljajo individualni fenomeni (problem voditelja) in če se hoče „dušo množice“ pojasniti na posamezniku (strah, panika, poslušnost). Toda pojavi, kot so stavke, masovna gibanja, razredna zavest, politika, ne morejo biti objekti njene metode. Niti ne more teorije družbe nadomestiti niti je razviti iz sebe. Toda v obliki socialne psihologije lahko postane pomožna znanost teorije družbe. Delovno področje psihoanalize je v odkrivanju iracionalnih motivov in lahko zasleduje delovanje družbene ideologije na duševni razvoj posameznika.

Marxizem je Reichu 1. sociološka raziskovalna metoda in 2. svetovno-nazorska praksa proletariata. Psihoanaliza lahko dopolni prvo komponento, ne more pa postati filozofski svetovni nazor (kar je trdil že Freud). Marxisti pa bi morali psihoanalizo odkloniti, če bi bili njeni rezultati nedialektični in nematerialistični. V nadaljnji natančni analizi Reich dokazuje, da je psihoanaliza materialistično in dialektično fundirana in polemizira z dvema predhodoma marxistov proti psihoanalizi: ta naj bi bila pojav propadajočega meščanstva in idealistična znanost.

V dokazovanju materialistične osnove psihoanalitične teorije se najprej ostro distancira od tistega „materialističnega“ pojmovanja duševnega življenja pri nekaterih marxistih, ki ima neposreden izvor v mehanističnem materializmu XVIII. stoletja (francoski materialisti, Buechner). Ti v duševnosti vidijo samo telesno dogajanje, tako da je duševnost atribut materije oziroma, da je psiha sekrecija možganov. Že sam pojem duše se jim zdi idealističen in nesmiseln, kar je ekstremna reakcija na platonistično filozofijo. Za ta mehanistični nazor je resnično tisto, kar je materialno, materialno pa je seveda identično stvarjo, ki se jo da meriti, tehtati, otipati. Govoriti o razredni zavesti, revolucionarni volji, religiozni ideologiji, je za tako pojmovanje brez smisla. Počakati je treba samo, da kemija odkrije odgovorjajoče reflekse. Nasproti temu primitivnemu materializmu, pod vplivom katerega je bilo mnogo marxistov (kakor da niso vedeli za Marxovo tretjo tezo o Feuerbachu), je Reich postavil psihologijo, ki naj raziskuje psihične fenomene s psihološko in ne organsko metodo, v okviru marxizma.

Freud je sprejel tezo, da je psihično zgrajeno na organskem, ne da bi zato psihične zakonitosti razvil iz organskega. Ravno tako seksualna ekonomija seksualno-psihološko izvaja iz seksualno-bioloških funkcij. Psihično je potemtakem izšlo iz organskega, toda nastopa hkrati kot nasprotje njemu in razvija v tej funkciji svojo lastno zakonitost. Samo raziskovanje tega zadnjega je predmet psihoanalize.

Ogrodje psihoanalitične teorije je učenje o nagonih, najboljšo fundiran del je teorija libida – učenje o dinamiki seksualnega nagona. Nagon je mejni pojem med duševnim in somatskim. Pod libidom razume Freud energijo seksualnega nagona. Izvor libida pa je še neznan kemični proces v organizmu, posebej še v seksualnem aparatu in v erogenih conah. V zavesti se odraža kot pritisk po seksualni zadovoljivosti in sprostitvi. Freud je spodkopal prepričanje, da se spolni nagon začne šele v puberteti. Dokazal je, da libido poteka od rojstva v različnih stopenjah, preden doseže genitalno stopnjo. Spolnost razširi na funkcijo užitka, ki ni povezana z genitalijami, toda je seksualne narave: ustna erotika, analna erotika. Freud je razlikoval dve glavni skupini nagonov: nagon po samoohranitvi in seksualni nagon. Pozneje pa je seksualnemu nagonu zoperstavljal destruktivni nagon in pri tem nagon po hrani uvrstil k „erosu“ kot funkciji samoohranitve. Nastala je nova dvojica nagonov Eros in Thanatos. Duševni razvoj je tako določen z bojem med obema nasprotujočima tendencama. Reich ne pristaja na Freudov nagon smrti oz. destrukcije in pravi, da je le-ta odprl vrata špekulacijam v psihoanalizi.³ Sam Freud je rekel, da je destruktivni nagon „onstran kliničnega izkustva obstoječa hipoteza“. Po Reichu pa je ta „nagon“ popolnoma odvisen od libida. Namreč: seksualna nezadovoljenost stopnjuje agresivnost, seksualna zadovoljitev jo znižuje. Destruktivni nagon je torej reakcija na odpoved nagonski zadovoljivosti – njegovo fiziološko osnovo tvori premestitev libidonosnega vzbujenja na mišični sistem.

Regulator nagonskega življenja je princip ugodja in neugodja (Lust – Unlust). Cilj nagona je odprava nagonске napetosti. Ta odprava je prijetna in polna užitka. Omejitve in družbene nužnosti, ki znižujejo ali zavirajo zadovoljitev, je Freud povzel v pojmu „principa realitete“ oz. „dejanskosti“ (nem. Realitätsprinzip). Reich izrecno poudarja, da je princip realitete princip kapitalistične družbe.

Naslednja konstitutivna elementa Freudove teorije sta učenje o nezavednem in potlačevanju.⁴ Freud je razlikoval tri sloje duševnosti: zavestno (das Bewusste), predzavestno (das Vorbewusste), podzavestno (das Unterbewusste), ki se delno pokriva s tremi duševnimi figurami: „jazom“ (das Ich), „nadjazom“ (Über-ich), „ono“ (Es, id). Vsekakor je centralno najpomembnejše Freudovo odkritje pomena nezavednega.⁵ Dinamično komponento duševnega življenja predstavlja funkcija potlačevanja (die Verdrän-

gung, angl. repression). Motor potlačevanja je nagon „jaza“ po samoohranitvi. Vsebinska in forma potlačevanja je odvisna od družbene biti, ki je koncentrirana v predpisih in prepovedih v „nadjazu“. Del nagonskih želja se preusmeri – sublimira v družbeno koristno in dovoljeno delovanje.

Jurinetz, predstavnik dogmatskega marxizma, je „ugotovil“, da je za Freuda kot za Schopenhauerja svet predstava „jaza“, ki ima za cilj regulacijo nagonov. Reich odgovarja nasprtno, „jaz“ je rezultat vpliva zunanjega sveta (Marx: družbena bit odloča zavest in ne obratno).

Dialektiko je mogoče razbrati tudi iz nastajanja nevrotičnega simptoma. Po Freudu nastane nevrotični simptom tedaj, ko družbeno pogojeni „jaz“ nagonsko željo najprej zavrne in jo nato potlači v podzavest. Nevrotični simptom se pojavi, ko nagonska želja prodre skozi potlačitev in se manifestira v specifični obliki, tako da simptom vsebuje nagonsko željo, toda istočasno tudi njeno nasprotje – obrambo „jaza“ (negacija negacije). Na eni strani zahteva nagona, na drugi strani dejanskost, ki onemogoča ali celo kaznuje zadovoljitev. „Jaz“ je prešibak, da bi se upiral dejanskosti, toda tudi ni zmožen obvladati nagona. Tako je vzpostavljeno nenehno nasprotje med nagonskimi potrebami in družbenim redom oziroma njegovimi institucijami (primarna je tu institucija družine).

Nujnost in nepogrešljivost psihoanalize v analizi družbene totalitete se kaže v njeni sposobnosti odkrivanja nagonskih temeljev družbenega delovanja individua in je zaradi tega poklicana, da pojsnuje psihično delovanje ekonomske determinante na individua, kar pomeni, da pojasni način, kako se tvori ideologija v glavah ljudi.

Reich opozarja, da se ekonomska struktura družbe ne spreminja neposredno v ideologijo in da med ti dve komponenti, ki vplivata druga na drugo, psihoanalitično pojmovanje vključuje vrsto vmesnih členov.⁶ Potreba po hrani, ki je odvisna od ekonomske strukture družbe, vpliva na funkcijo daleč bolj plastične seksualne energije in to družbeno delovanje na seksualne potrebe z omejevanjem njihovih ciljev proizvaja zmeraj nove produkcijske sile v obliki sublimiranega libida.

Ravno tako je družbeno pogojen Ojdipov kompleks, kar je takrat dokazal znani antropolog Malinowski. Freudova teza (v delu *Totem in tabu*), ki pravi, da je Ojdipov kompleks vzrok seksualnemu zatiranju in potlačevanju, je napačna – Ojdipov kompleks je posledica seksualnega zatiranja. Zato je Reich prognoziral, da v socialistični družbi tega pojava ne bo, ker ne bo več obstajala patriarhalna družina, ki ga reproducira.

Psihoanaliza je reakcija na kulturne in moralne razmere oziroma je izraz nastajajoče zavesti o seksualnem zatiranju. S seboj prinaša prevrat vrednot in pri praktični uporabi razkrajajo religijo, meščansko seksualno ideologijo in osvobaja seksualnost. To pa naj bi bila tudi ideološka funkcija marxizma. Reich se zveda možnosti reformistične ali celo reakcionarne interpretacije in uporabe psihoanalize. To se zgodi, če se zapusti teoriji o libidu, kar je deloma počel že Freud, še posebno pa Jung in Adler. Vendar pa je marxizem izpostavljen enakim nevarnostim. Bodoči družbeni pomen in vloga psihoanalize vidi Reich na treh področjih:

– v preučevanju prazgodovine človeštva kot pomožno znanost v okviru historičnega materializma,

– na področju mentalne higijene oz. profilakse nevroz, tu pa je predpogoj socialistično gospodarstvo, ker se šele na njegovih temeljih lahko razvije libidonozna ekonomija in je možna individualna terapija,

– na področju vzgoje kot psihološka osnova socialistične vzgoje in kot pomožna znanost pedagogike.⁷

Še bolj natančno razčlenjuje Reich odnos med psihoanalizo in marxizmom v članku *Zur Anwendung der Psychoanalyse in der Geschichtsforschung* (1934)⁸. Ponavljajo stališče, ki nasprotuje temu, da bi iz psihoanalize izvedli sociologijo, vendar pa se sociologija ne sme odpovedati psihoanalizi, zlasti kar se tiče „subjektivne dejavnosti“ ljudi in formiranja ideologije. Psihološka spoznanja (ne pa metoda) lahko obogatijo marksistično preučevanje zgodovine in politike. Razložiti revolucionarno hotenje kot upor proti očetju je reakcionarno, toda če konkretno raziskujemo, koliko revolucionarno hotenje odgovarja racionalni situaciji in kdaj je pomanjkanje takega hotenja iracionalno, smo opravičil znanstveno delo in pomagali delavskemu gibanju.

V tem tekstu polemizira Reich s kritičnimi pripombami Ericha Fromma⁹ na njegove teze o vlogi psihoanalize, ki jih je razvil v tekstu *Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse*. Fromm očita Reichu, da hoče za psihoanalizo rezervirati področje individualne psihologije in da negira njeno uporabnost v politiki, razredni zavesti itd. Fromm piše: „Če je naša (psihoanaliza, op. av.) v nagonih, v nezavednem ključ za razumevanje človeškega vedenja, mora biti upravičena in sposobna povedati kaj bistvenega o ozadju družbenega vedenja.“ Reich tu kritizira Fromma, ker ne pojasni, katera „ozadje družbenega vedenja“ lahko psihoanaliza oz. socialna psihologija pojasni. Namreč, moramo si biti na jasnem, da s psihoanalizo lahko razložimo le vmesne člene med „bazo in nadstavbo“ ter povratni vpliv ideologije na bazo (kako se materialno spreminja v idealno). O ozadju družbenega vedenja ljudi, ki leži izven psihologije, o ekonomskih zakonih, ki določajo družbeni proces, in o fizioloških zakonitostih ne moremo nič povedati, ne da bi padli v metafiziko. Fromm zastopa stališče, da je Reichovo negiranje psihoanalitične metode v preučevanju družbenih pojavov napačno. Reich odgovarja, da nekateri njemu naklonjeni marxisti pravijo, da se z dialektično metodo raziskuje družbo, metoda psihoanalize je tudi dialektično materialistična, torej lahko apliciramo psihoanalizo na družbene pojave. To pa je formalno logično sklepanje. Materialistična dialektika je drugačna v kemiji, drugačna v sociologiji in spet drugačna v psihologiji. Skratka, odvisna je od predmeta preučevanja. Družba nima nobene duše ali „nadjaza“, kot je Freud domneval v *Das Unbehagen in der Kultur* (Neugodje v kulturi). Raziskovanje s socialno-ekonomsko metodo pripelje do odkritja razrednega odnosa; raziskovanje s psihoanalitično metodo pa do njegovega derivata, ne odkriva družbene funkcije, ampak le njeno psihično zasidranost. Tako je Lafargue pojasnil obstoj policije iz človeške potrebe po kazni, ker je preučeval policijo kot socialno institucijo in ne njene psihologije in delovanja na zatiranje. Štrajk in psihično obnašanje pri štrajku sta dve različni stvari. S psihoanalizo

pri štrajku sta dve različni stvari. S psihoanalizo dojemamo obnašanje v štrajku, ne pa štrajk sam (tega dojemamo le z marksistično sociološko analizo). Drugače pa je, če je socialno-ekonomska situacija taka, da zahteva štrajk, pa ta izostane. To se da pojasniti le psihoanalitično, čeprav to tudi temelji na sociološkem (navenost delavcev na reformistično sindikalno vodstvo ali strah pred avtoriteto). Čim bolj racionalno je obnašanje – tem manjše je področje psihologije podzavesti; čim bolj iracionalno je obnašanje – tem bolj potrebuje sociologija pomoč psihologije.

„Iz povedanega sledi, da daje zavestna ali nezavedna aplikacija dialektičnega materializma na področje psihologije rezultate klinične psihoanalize, aplikacija teh rezultatov ne sociologijo in politiko vodi k marksistični socialni psihologiji. Aplikacija psihoanalitične metode na probleme sociologije in politike pa mora končati v metafizični psihologizirajoči in čisto reakcionarni psihologiji“ (zadnji odstavek Zur Anwendung . . .).

Očitno je, da se je Reich odvrnil od Freudove apolitičnosti. Prav tako se je odrekel njegovemu nagonu smrti in tezi, ki jo razvija v Das Unbehagen in der Kultur, da je odpoved seksualnosti in užitku nujni pogoj kulturnega razvoja. Kot psihoanalitik je Reich v svojem terapevtskem delu spoznal, da psihoanaliza brez političnega gibanja v najboljšem primeru pripomore k individualnemu ozdravljenju, vendar pa je takšno ozdravljenje v večini primerov brez učinka zaradi naprej trajajočega principa realitete, ki ga predstavlja kapitalizem in kamor se mora vrniti „ozdravljeni pacient“.

Sinteza marksizma in psihoanalize se je izkristalizirala v nadaljnjem Reichovem razvoju v novi vedi – seksualni ekonomiji (Sexualökonomie).

V svoji „orgonski“ fazi je navedena stališča Reich precej spremenil, prav tako svoj odnos do Marxa in političnega angažmaja. Vendar bi se težko strinjali s kritiko H. Dahmerja.¹⁰ Po njegovem mnenju naj bi bilo Reichovo razumevanje tako psihoanalize kot marksizma omejeno in blokirano v golem naturalizmu. Reich naj bi bil naslednik „resničnih socialistov“, ki jih je Marx kritiziral v Nemški ideologiji. Kljub temu, da je Reichov naturalizem (biologizem) prisoten v vsem njegovem delu in da je razumel dialektični materializem kot formulacijo splošne strukture sveta in dialektiko kot temu adekvatno raziskovalno metodo, historični materializem pa kot uporabo te metode v ekonomiji in družbi, se je vendarle v nekaterih svojih delih, zlasti Charakteranalyse, Massenpsychologie des Faschismus, Was ist Klassenbewusstsein, hipotezah in predvidevanjih povzpelo visoko nad nivo tedanjega marksizma in psihoanalize ter družbene znanosti nasploh.¹¹ Bistvena pomanjkljivost Dahmerjeve študije je ravno v tem, da ne analizira njegovega konflikta s KP Nemčije in Mednarodnim psihoanalitičnim združenjem, prav tako ne njegovega praktičnega delovanja v Sexpolu.

OPOMBE:

1 – Uporabljam ponatis, ki ga je izdal Verlag fur autoritatsfremdes Denken, Graz 1971. V njem je nekaj korektur, ki jih je Reich naredil 1934.

2 – Reich pod terminom dialektični materializem ni razumel tistega, kar se danes razumejo nekateri po svojem mnenju ortodoksni marksisti, pri nas na primer B. Žihari in A. Stojković, čeprav je treba poudariti, da je bilo njegovo tolmačenje Marxa in Engelsa precej shematično. Psihoanaliza mu je pomgala, da se je izkopal iz dogmatične in mehanistično-ekonomistične razlage marksizma in v tem ga lahko primerjamo z Lukacsem, Korschem ter člani frankfurtskega kroga.

3 – V precejšnji meri odklanja biološko zasidranost destruktivnosti in agresije tudi novejša antropološko in socialnopsihološko raziskovanje – H. Selg: Zur Agresie verdammt, Kohlhamer 1971. Marcuse je šel pri tem drugo pot (glej Eros in civilizacija).

4 – Freud v svoji Avtobiografiji (Matica Srpska 1970) pravi, da so osnovni elementi psihoanalize učenje o odporu in potlačevanju, o nezavednem, o etiološkem pomenu samega življenja in o važnosti doživljajev iz otroštva.

5 – To poudarja tudi Fromm v Zdravi družbi in Krizi psihoanalize ter tudi Lacan.

6 – Tako psihoanaliza v okviru marksizma lahko zelo adekvatno razjasni dinamiko ideologije in njen vpliv na posameznike in družbene razrede. V tridesetih letih so zlasti preučevali način interioriziranja meščanske morale in ideologije pri delavcih – glej članka Reichovih učencev G. Leistikova Ein Ruf in der Wüste und sein Ruf, 1936, ponatis v Marxismus, Psychoanalyse, Sexpol (Kippenheuer und Witsch, 1972); in K. Teschitzka Zur Kritik der Kommunistischen Politik in Deutschland, 1934, ponatis prav tam. Važni sta zlasti Reichovi deli Was ist Klassenbewusstsein, 1934 in Massenpsychologie des Faschismus.

7 – Enega najbolj znanih poizkusov je naredila Wera Schmidt, ki je 1921 do 1924 vodila otroški laboratorij v Moskvi – W. S., Psychoanalytische Erziehung in Sowjetrussland, Internationale Psychoanalytische Verlag, 1924.

8 – Objavljeno v Zeitschrift fur Politische Psychologie und Sexualökonomie, pri nas prevod v reviji Pitanja, št. 32/33-72.

9 – E. Fromm, Über die Methode und Aufgabe einer analytischen Sozialpsychologie, Zeitschrift fur Sozialforschung, 1-2/1932, slov. prevod v Krizi psihoanalize, CZ 1972. Sicer se tu pohvalno izraža o Reichovih socialnopsiholoških raziskavah.

10 – H. Dahmer, W. Reich: Seine Stellung zu Marx und Freud, v Marxismus, Psychoanalyse, Sexpol.

11 – S psihoanalizo je modificiral svoj dogmatski marksizem tako, da je prišel do odlične eksplikacije pojma odtujitve, postvaritve, fetišizma in subjektivnega faktorja, čeprav ni poznal Marxovih Pariških manuskriptov.

BIOGRAFIJA WILHELMA REICHA

Reich se je rodil 1897 v neki vasi v Galiciji, ki je takrat spadala pod Avstro-Ogrsko. Že mlad je kazal zanimanje za biologijo in druge naravoslovne znanosti. Med prvo svetovno vojno je bil v avstrijski vojski. 1918 se je vpisal na medicinsko fakulteto na Dunaju. Nadaljeval je post-diplomski študij in se specializiral za nevropsihiatra. 1920 je vstopil v Psihoanalitično združenje na Dunaju. Do psihoanalize je prišel prek študija seksologije. Odločilno sta nanj vplivala Jung in Freud. Za Freuda pravi, da je bil zanj veliko duhovno doživljaj. Precej je nanj vplival tudi H. Bergson. Njegov „elan vital“

je potrdil njegovo pojmovanje o nemehanični naravi organizma. Tudi Reichova teorija psihofizične identitete izvira iz Bergsona. Kmalu ga je Freud izbral za svojega asistenta. 1924 je postal vodja seminarja za „psihoanalitično tehniko“, kjer se je ukvarjal s težavami, ki so izvirale iz nepopolnosti terapije, ki jo je razvil Freud. 1927 je izšla knjiga Funkcija orgazma. Tu piše o etiologiji nevroz, ki da imajo koren v motnjah genitalnih funkcij. Orgazem je za Reicha centralna točka seksualnega izkustva in s stališča seksualne samouravnave (seksualne ekonomije) predstavlja nujen predpogoj za sprostitve nagonске energije. Prav nakopičena seksualna energija je izvor nevroz in drugih duševnih obolenj. 1927 je vstopil v KP Avstrije, čez leto dni pa ustanovil „Dunajsko združenje za seksualno posvetovanje in seksualno raziskovanje“. Ugotovil je, da množična razširjenost nevroz zahteva množično terapijo. Ta posvetovalnica je bila namenjena revnim delavskim družinam iz dunajskih predmestij. V tem času se je začel politično angažirati. Spoznaval je socialne vzroke seksualnega zatiranja in s tem povezanega nastanka nevroz. To je nekako njegova prva faza, v kateri je bil bolj strokovno psihiatrično usmerjen. Druga faza je freudo-marksistična. 1929 je izdal Dialektični materializem in psihoanalizo, 1933 Analizo Karakterja in Psihologijo mas fašizma, še prej Seksualni boj mladine (1932), ki ga je KP Nemčije prepovedala, potem ko se je leta 1930 preselil v Berlin. 1934 je izdal Kaj je razredna zavest; 1933 je bil zaradi „trockizma“ izključen iz KP Nemčije, leta 1934 pa iz Mednarodnega psihoanalitičnega združenja. Najprej je emigriral na Norveško in Dansko, nato pa v ZDA. Odkril je bione in orgonsko energijo. 1956 so ga obsodili na dve leti zapora zaradi poskusov v njegovem orgonskem laboratoriju. 1957 je umrl v zaporu v Lewisburgu.

V ZDA so njegove knjige dvakrat zažgali: 1956 in 1960. V Nemčiji so jih zažgali 1933, ko je prišel Hitler na oblasti, zaradi „varnosti države“. Film, ki ga je o delu W. Reicha posnel D. Makavejev (W. R. ali misterij organizma), je bil pri nas prepovedan.

Opiram se na podatke iz: W. Reich, Selected Writings, New York 1960; izdano posthumno; W. Reich, Die Funktion des Orgasmus, Kippenheuer und Witsch 1972, prevod angleškega originala iz 1942; L. Sochor, Prvi pokušaj sinteze Marxa i Freuda uz teorijsko delo W. Reicha, Praxis 4/1970; W. Burian, Freud und Reich, Neues Forum, marec 1972; W. Burian, Psychoanalyse und Marxismus, Eine intellektuelle Biographie W. Reichs; M. Cattier, La vie et l'oeuvre du docteur W. Reich, La Cite 1969.

Podatki se med seboj marsikje ne ujemajo. V Selected Writings, kjer je njegovo biografijo napisal verjetno izdajatelj, je izpuščena freudo-marksistična faza.

FRANKO ADAM

OPOMBA: Pričujoči tekst je del oz. poglavje iz obsežnejše študije z naslovom Marksizem in psihoanaliza pri Wilhelmu Reichu

wilhelm reich: funkcija orgazma

TEORIJA SEKSUALNOEKONOMSKEGA RAZISKOVANJA

Duševno zdravje je odvisno od orgastične potence, se pravi od sposobnosti predavanja in doživljanja na vrhuncu spolnega vzburjenja v naravnem spolnem dejanju. Osnovo te zmožnosti tvori nevrotičen, ljubezni sposoben značaj. Duševne obolelosti so posledica motenj v naravni sposobnosti ljubezni. Pri orgastični impotenci, za katero trpi pretežna večina človeštva, nastajajo zajezitve biološke energije, ki so potem izvor iracionalnih obnašanj. Zdravljenje duševnih motenj zahteva v prvi vrsti vzpostavitev naravne ljubezenske sposobnosti. A ta je od socialnih pogojev prav tako odvisna kot od psihičnih.

Duševne bolezni so nasledek družbenega spolnega nereda. Ta nered ima že tisočletja vlogo ljudi psihično podvreči vsakokratnim razmeram, ponotranjiti zunanje mehaniziranje življenja. Z onespobljanjem ljudi za samostojnost služi duševnemu zasidranju mehanizirane in avtoritarne civilizacije.

Življenjske sile se na naraven način upravljajo same, brez prisilnih dolžnosti in prisilne morale, ki sta obe zanesljivo znamenje za protidružbeno narave dane družbe. Protidružbena ravnanja izhajajo iz drugotnih, z zatiranjem naravnega življenja nastalih, prirodni seksualnosti nasprotujočih gonov.

V človeku, vzgojenem v zanikanju življenja in spolnosti, se rodi strah pred užitkom, fiziološko zasidran v kroničnih mišičnih napetostih. Nevrotični strah pred uživanjem je osnova, na kateri se ohranja nazor, ki zanika življenje in utemeljuje diktaturo. Je jedro bojzani pred samostojno, svobodnjaško življenjsko usmeritvijo. S tem postane glavni vir vsakršne politične reakcije, gospostva poedincev ali skupin nad večino z delom obteženih ljudi. Ta strah je biofiziološki strah in tvori osrednji problem psihosomatskega raziskovanja. Bil je doslej največja ovira preiskovanja nehotne, samodejne dejavnosti življenja, ki jo nevrotični človek doživlja le tesnobno, kot nekaj tujega.

Značajska struktura današnjega človeka, nadaljevalca šest tisoč let stare, patriarhalne-avtoritarne kulture, je določena z oklopljenjem karakterja (charakterliche Panzerung) proti prodorom svoje prave globinske narave in proti pomanjkljivostim družbe. Taka je podlaga občutkom osamljenosti, težnjam po avtoriteti, strahu pred odgovornostjo, zatekanjem v mistiko, seksualni bedi, nevrotično neobogljeno upornosti, prav tako kot bolešno protinaravni potrpežljivosti. Ljudje se živemu v sebi sovražno odmikajo. Ta odtujitev ni biološka, ampak socialno-ekonomskega izvora. Začela se je z razvojem patriarhata.

Naravno veselje do dela in naravni način dejavnosti sta bila odsej spremenjena v prisilno dolžnost. Poprečna struktura množic se je spremenila v smislu nemoči in strahu pred življenjem, tako da se avtoritarne diktature ne morejo le uveljaviti, ampak se lahko s sklicevanjem na slabosti, kot so neodgovornost in čustvena nezrelost, tudi opravičijo. Mednarodna katastrofa, kot jo predstavlja druga svetovna vojna, je skrajna posledica take odtujenosti življenja.

Ključno mesto avtoritarnega strukturiranja človeških množic ni naravna ljubezen do staršev, ampak avtoritarna družina. Njeno glavno sredstvo je zatiranje spolnosti majhnih otrok in pubertetnikov.

Natura in kultura, nagonkost in morala, spolnost in storilnost so zaradi razkola v strukturi človeka postale nezdružljive. Od nekdanj pričakovana enotnost in neprotislovnost kulture in nature, dela in ljubezni, morale in sproščene čutnosti bosta ostali sanje, vse dokler ne bo popuščeno biološki zahtevi po naravni (orgastični) spolni zadovoljitvi. Vse dotlej bosta ostali tudi pristna demokracija in odgovorna svoboda zgolj iluzija. Človeka bo določalo nemočno podrejanje kaotičnim družbenim razmeram. Ubijanje živega se bo nadaljevalo s prisiljujočo vzgojo in v vojnah.

Na psihoterapevtskem področju je bila izdana tehnika karakterno-analitične vegetoterapije. Njen osnovni princip je obnovitev biopsihične gibljivosti z razkrojitvijo značajskih in mišičnih okostenelosti („oklopljenosti“). Eksperimentalno je bila ta tehnika zdravljenja nevroz utemeljena z odkritjem bioelektrične narave spolnosti

in strahu pred njo. To dvoje sta nasprotni (funkcijski) smeri živih organizmov: užitka spolne ekspanzije in bilestnotesnobne kontrakcije.

Obrazec, ki ureja seksualnoekonomsko raziskovanje, „orgazemska formula“, se glasi: mehanična napetost – bioelektrično polnjenje – prazenje – sprostitiv. Pokazala se je za formulo življenjskega funkcioniranja nasploh. Vodila je k eksperimentalni raziskavi organiziranja žive materije iz nežive, k eksperimentalnemu raziskovanju bionov, z organsko energijo nabitih mehurčkov, ki predstavljajo vmesno stopnjo med neživo in živo snovjo, in kasneje (med 1936 in 1940) k odkritju organskego sevanja. (Orgonska energija: prvotno: povsod prisotna kozmična energija; v živem organizmu: življenjska energija.) Seksualne in bionske raziskave so doprinesle nov pristop k problemu rakastega obolenja in k nekaterim drugim motnjam vegetativnega življenja.

To, da ljudje kot edina vrsta ne izpolnjujejo naravnega spolnega zakona, je neposredni vzrok vrste uničujočih bolezni. Zunanje, družbeno zanikovanje življenja ima za posledico množično umiranje, delno v vojnah, delno pa zaradi duševnih in telesnih motenj v življenjskih funkcijah.

Seksualni proces, z drugimi besedami biološko uživanjski proces, je produktivni življenjski proces nasploh!

Seksualno potlačevanje, biološka togost, moraliziranje in askeza niso omejeni na določene razrede ali sloje prebivalstva... Socialno nepoznavanje naravnega ljubezenskega življenja in odrekanje le-tega otroški in mladeniški dobi je splošno človeško in sega prek danosti državnih in slojnih mej. Seksualno ekonomijo napadajo zastopniki vseh strankarskih političnih smeri... Hvala in graja izhajata iz enakih ideologij. Liberalizem in demokracija se čutita enako ogrožena kot diktatura proletariata ali čast socializma... Dejansko pa je z osvetlitvijo funkcije živega ogrožena samo ena drža in samo ena vrsta družbenega in moralnega reda: avtoritarno-diktatorska vladavina (vseeno kakšne barve), ki poskuša s prisilno moralo in prisilnim delom uničiti prvinsko sposobnost življenjskih sil in njihovo naravno samournavanje.

Avtoritarne diktature pa ni najti – in tu bodimo končno poštene – samo v totalitarnih državah. Prisotna je tudi v cerkvi in v akademskih organizacijah, pri komunistih in v parlamentarnih vladah. Je splošno človeško nagnjenje, ki je nastalo z zatiranjem živega in tvori množično psihološko osnovo za vzpostavitev in sprejem diktatorskih vladavin pri vseh narodih. Osnovne prvine, ki vodijo v avtoritarnost, so: izkrivljeni pogledi na življenjski proces, neobogljeno v odnosu do materialne in socialne stvarnosti, strah pred odgovornostjo za oblikovanje lastnega življenja, in od tod težnja po iluzijski varnosti ter – aktivno ali pasivno – po avtoriteti. Pristno prastaro stremljenje po demokratizaciji družbenega življenja ima svojo osnovo v samoodločanju, v naravni družbenosti in morali, v radostnem delu in zemeljski ljubezenski sreči.

Odlomki iz knjige Wilhelm Reich: Die Funktion des Orgasmus; Die Entdeckung des Orgons, Fischer Taschenbuch Verlag, 1972.

Prevedel: AN

iz marxovih pariških rokopisov

V odnosu do ženske kot plena in dekle skupne sle je izraženo neskončno ponižanje, v katerem eksistira človek za sebe samega, zakaj skrivnost tega odnosa ima svoj nedvoumni, odločni, očitni, razkriti izraz v odnosu moškega do ženske in v načinu, kako se pojmuje neposredni, naravni, generični odnos. Neposredni, naravni, nujni odnos človeka do človeka je odnos moškega do ženske. V tem naravnem generičnem odnosu je odnos človeka do narave neposredno njegov odnos do človeka, kakor je, odnos do človeka neposredno njegov odnos do narave, njegova lastna naravna določba. V tem odnosu se torej čutno, na nazoren faktum zreducirano pokaže, v kolikšni meri je narava postala človeško bistvo človeka. Po tem odnosu je torej mogoče presojeti celotno stopnjo omike človeka. Iz značaja tega odnosa sledi, v kolikšni meri si je človek postal in se dojel kot generično bitje, kot človek; odnos moškega do ženske je najnaravnejši odnos človeka do človeka. V njem se torej kaže, v kolikšni meri je naravno zadržanje človeka postalo človeško ali v kolikšni meri mu je človeško bistvo postalo naravno bistvo, v kolikšni meri mu je njegova človeška narava postala narava. V tem odnosu se tudi kaže, v kolikšni meri je potreba človeka postala človeška potreba, v kolikšni meri mu je torej drugi človek kot človek postal potreba, v kolikšni meri je v svojem najindividualnejšem bivanju hkrati družbeno bitje.

(Karl Marx: Ekonomsko-filozofski rokopisi, v Marx-Engels Izbrana dela I., Cankarjeva založba 1969).

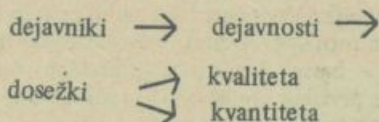
kakšna stanovanjska politika

Podatki o trenutnem položaju in težavah v našem stanovanjskem gospodarstvu so nam več ali manj znani. Brez posebnega uvoda bom v zelo zgoščeni obliki skušal podati nekaj osnovnih vzrokov teh težav:

1. različnost stanovanjske politike: stanovanjska politika (in s tem v zvezi določanje stanovanjskih standardov) je funkcija razvojne stopnje družbe in tistih vrednot, na katerih je družba zgrajena. Skupnost lahko zagotovi z omenjenimi sredstvi le določen stanovanjski standard v najemniških stanovanjih in sicer s subvencioniranimi stanarinami: vsako zviševanje kvalitete v takih stanovanjih pomeni ob nespremenjenih finančnih sredstvih nujno zmanjševanje kvantitete zgrajenih stanovanj.

Težave stanovanjske politike v nerazvitih deželah izvirajo iz dveh dejstev: te dežele za realizacijo svojih vrednot prevzemajo tuj stanovanjski sistem, ki naj bi ustrezal realizaciji drugačnih ciljev. Drugo dejstvo pa je miselnost, da je v dveh enakih stanovanjskih sistemih moč s kvalitetno različnimi sredstvi doseči enake cilje.

Prenašanje organizacijskega modela v drugačne pogoje nujno pri naša drugačne dosežke: kvalitetne ali pa kvantitetne.

Če so spremenjeni pogoji, so nujno drugačni tudi dosežki: ali obdržimo predvideno kvantiteto ob slabši kvaliteti, ali pa še naprej gradimo kvalitetna stanovanja, a po količini daleč pod potrebami in pričakovanji (kear se v praksi pri nas dogaja).

2. Stanovanjske potrebe konkretnih ljudi so različne in se spreminjajo v zvezi s spreminjanjem življenjskih potreb. Zato je trenutna avtoritarna centralizirana stanovanjska politika, ki se v svojih odločitvah ravna po poprečnih, opravičljiva le takrat, ko ima zgolj namen zagotoviti normalno funkcioniranje stanovanjskih naselij. Če pa izhaja iz želje zagotoviti normalno stanovanje ljudem, ki si ga sami ne morejo, potem je taka politika neprimerna.

3. Sedanja konvencionalna stanovanjska politika se je izkazala za neuspešno. Nujno se je odločiti, kako naj bo v bodoče oblikovana:

a) lahko še naprej gradimo stanovanja, kot jih gradijo ekonomsko bolj razvite dežele. Zgradili pa jih bomo manj in večina brez primernega stanovanja bo v tem primeru prikrajšana. Lahko omejimo splošno porabo in s tem ustvarimo večja denarna sredstva, ki bi omogočila nekoliko višje standarde, kot jih dovoljuje realni nivo razvitosti, a razumljivo na škodo zadostitve življenjskih potreb.

b) lahko poskusimo nekaj novega:

vzporedno z visokoorganizirano izgradnjo družbenih najemniških stanovanj za prosti trg (z ekonomskimi stanarinami), lahko omogočimo spontano stanovanjsko akcijo posameznika, družba pa pri tem pomaga, in s svojim dejavnim deležem usmerja spontano akcijo k interesom skupnosti.

Vsak dan se srečujemo s konflikti, ki jih povzročajo spontana akcija posameznikov, ko včasih v bistvenih točkah nasprotuje interesom skupnosti: to so primeri črnih gradenj. Kako bi rešili te konflikte, oziroma odstranili negativne elemente, ki jih povzročajo?

Spontana akcija je v očitno korist tistega, ki jo je začel, pa čeprav je s stališča širših interesov skupnosti mogoče škodljiva. Tu se postavljata vprašanji:

— ali v interesu skupnosti ovirati posameznika in mu na ta način preprečiti, da bi zadovoljil svoje osnovne potrebe,

— ali pa najti tako pot, da se bo konflikt spremenil v integracijo na spontano in prostovoljno.

Posameznik je konkreten in njegovi problemi prizadenejo zgolj njega in nikogar drugega. Skupnost pa je abstrakten pojem in problemi skupnosti so problemi vseh in nikogar obenem.

4. To dejstvo moramo upoštevati, če hočemo biti humani. Argument, ki ga mnogokrat slišimo v zvezi z zagovarjanjem principa centralno planirane in vodene stanovanjske akcije, je racional-

nost. Pravimo: spontane akcije so neracionalne, organizirane so racionalne. Ob tem je pametno, da razmislimo o pojmu racionalnosti:

Spontana akcija je na svoj način globoko racionalna: za vsako individualno dejanje obstoji tehten razlog, ki izhaja iz potreb posameznika. Lahko torej rečemo, da je spontana akcija racionalna s stališča individualnih človeških potreb. Nasproti temu pa je organizirana akcija racionalna predvsem s stališča širših družbenih interesov. Tako ima vsaka od obeh oblik svoje dobre in slabe strani.

Ko izluščimo negativne učinke spontane in organizirane akcije, jih lahko odpravimo, ohranimo pa samo koristne. Pri spontani akciji je to predvsem humanost, pri organizirani pa ekonomičnost.

Poiskati moramo tak način angažiranja skupnosti pri odpravljanju konfliktnih posledic spontane akcije posameznika, da ne bo prizadet njegov osnovni interes. Najti moramo nek alternativni vzrok, ki bo še vedno pozitiven za posameznika, a nič več negativen, oziroma manj negativen za skupnost. S tem novim, pozitivnejšim vzrokom bomo nadomestili prejšnjega konfliktnega in stimulirali posameznika k integraciji v smeri začrtane orientacije skupnosti.

Tak način angažiranja družbene organizacije pri odpravljanju vzrokov konfliktov z alternativno ponudbo se je v nekoliko drugačni obliki izkazal za uspešnega tudi na nekaterih drugih področjih organizirane družbene aktivnosti (družbena intervencija). S sproščanjem spontane ustvarjalne energije posameznika pri zadovoljevanju njegovih osnovnih človeških potreb, ki so obenem istovetne s splošnim družbenim interesom (in bi jih po deklariranih načelih morala zadovoljevati skupnost), je družbena organizacija znatno razbremenjena.

Če skupnost obljublja, da bodo subvencionirana stanovanja enakovredna dobrim povprečnim (glede opremljenosti, instalacij, in drugega), razlika bo le v subvenciji, je smotno, da svojo skrb osredotoči predvsem na subvencijo tistega dela stroškov, ki je v obliki komunalne ureditve neposredno povezan s kvalitetnejšim bivanjem.

Kvalitetno bivanje je udobno bivanje, možno na podlagi opreme in tehničnih naprav, ki so neposredno povezane z instalacijami. Instalacije so v mnogočem povezane s spremenjenim načinom človekovega življenja v širšem okolju. Niso samo omogočile udobnejšega življenja posamezniku, ki jih uporablja, ampak so omogočile tudi nemoteno organizacijo življenja v strnjem stanovanjskem naselju. V sedanjem trenutku si v strnjem naselju le težko zamislimo kakšno stanovanjsko enoto, ki bi ne imela vseh konvencionalnih komunalnih priključkov.

Od leta 1965 pravimo, da je skrb za stanovanje prepuščena posamezniku, v stanovanjskem gospodarstvu pa je ostal še vedno skoraj nespremenjen prejšnji zakonodajni sistem, ki onemogoča posamezniku, da bi svoje stanovanjske probleme reševal na najprimernejši način: črna gradnja je nezakonita. Spontana stanovanjska akcija bi sprostila vso ustvarjalno energijo tistih ljudi, ki se s prezniki finančnimi sredstvi ne morejo vključiti v organiziran stanovanjski proces. Z alternativno ponudbo bi nadomestili zmanjševanje popolne svobode v iniciativi posameznika. Tako bi se obenem izognili možnosti nastajanja črnih gradenj, oziroma tistim njihovim posledicam, ki so negativne za skupnost (neskladje z urbanističnimi načrti, slaba higiena, ...).

Če gre za zadovoljevanje osnovnih eksistenčnih človekovih potreb in če ocenjujemo kvaliteto proizvodov (stanovanj), ki take potrebe zadovoljujejo in ki so nastali s spontano akcijo, moramo v planiranju (zlasti v arhitekturi) zanemariti pojme kot so dobro in slabo, oziroma funkcionalno in nefunkcionalno. Zamenjati jih moramo s pojmom delati. Kriteriji o tem, kaj je funkcionalno in dobro, so subjektivni in nesmiselno je v imeru takih kriterijev omejevati svobodno akcijo posameznika. Vsaka akcija posameznika, ki vodi k zadovoljevanju njegovih osnovnih potreb, je dobra in funkcionalna, saj vemo, da se človek odloča za najboljšo možnost, ki mu je dosegljiva, če samostojno razpolaga z lastnimi sredstvi.

DARE POŽENEL

16. 1969